

Хмельницький обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
імені А.Назаренка

Універсальний дизайн для всіх і кожного

універсальний навчально-
методичний посібник

Хмельницький, 2024 рік

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ХМЕЛЬНИЦЬКА
ОБЛАСНА РАДА

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ АНАТОЛІЯ НАЗАРЕНКА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»**

Універсальний дизайн для всіх і кожного

універсальний
навчально-методичний посібник

Хмельницький – 2024

УДК 745/749: 37.014.3(076)

Б 64

Рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (протокол № 4 від 26.04. 2024 року).

Рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка (протокол № від 2024 року).

Рецензенти:

Чайковський М. Є. – директор Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», доктор педагогічних наук, професор.

Соловей М. В. – доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка, кандидат педагогічних наук, доцент.

Маланчій В. О. – заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №8 Хмельницької міської ради».

Бирко Н.М. Універсальний дизайн для всіх і кожного: універсальний навчально-методичний посібник. Хмельницький, 2024. 82с.

В універсальному навчально-методичному посібнику розглянуто концептуальні основи універсального дизайну, універсальний дизайн в освіті, в навчанні, в інклюзивному середовищі та в початковій школі.

Посібник адресовано викладачам та студентам вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, усім працівникам сфери освіти.

Універсальність посібника визначається тим, що подана інформація забезпечується для читача різними способами: як друкованим текстом, так і переглядом відеолекцій з презентаціями.

УДК 745/749: 37.014.3 (076)

Б 64

Бирко Н.М., 2024

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП	8
https://drive.google.com/file/d/1OevI7nTO0iDppdTMxL0Fj5NEkUJWLbHz/view?usp=share_link	
 Модуль 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ	9
Вступ.....	9
https://drive.google.com/file/d/1l1dM9SSyTIOzgRL0XFHt4z_MF86MiPy/view?usp=sharing	
1.1. Універсальний дизайн в контексті цілей сталого розвитку.....	9
https://drive.google.com/file/d/1lr0qe1mqp6XnmsR4beeP2fKrK01Tb_dm/view?usp=sharing	
Тести для перевірки.....	13
1.2. Принципи універсального дизайну	14
https://drive.google.com/file/d/1W0JkHL5AwM7BzngIaZyRE8wXYyU5Jhmz/view?usp=sharing	
Тести для перевірки	18
1.3. Сфери фокусування універсального дизайну.....	18
https://drive.google.com/file/d/1nr3Ai8iPKdLZZ1pfHoxe6rZ4zE48shF/view?usp=sharing	
Тести для перевірки.....	19
Підсумковий тест.....	20
 Модуль 2. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ОСВІТІ.....	22
Вступ.....	22
https://drive.google.com/file/d/1in9OPfhmRUuUMUyKrsZjPGmBNb8firB_/view?usp=sharing	
2.1. Поняття та функції універсального дизайну в освіті.....	23
https://drive.google.com/file/d/1PDxde3iIiAgjKRPB0f85Eyj2YzZ86I3r/view?usp=sharing	
Тести для перевірки.....	26
2.2. Принципи універсального дизайну в освіті.....	26
https://drive.google.com/file/d/1by6ZwiAlQMmdFQ8hzDvoJXh2TSmgGStt/view?usp=sharing	
Тести для перевірки	28
2.3. Архітектурна доступність закладів освіти.....	29
https://drive.google.com/file/d/1H0I9MeGZ8Iat2SukPo6ypBkjot3UDQQ4/view?usp=sharing	
Тести для перевірки.....	32
Підсумковий тест.....	33

Модуль 3. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В НАВЧАННІ.....	36
Вступ.....	36
https://drive.google.com/file/d/1t4CuwhVc8JYmcatbIVyahIoHbU-OE-hc/view?usp=share_link	
3.1. Основні завдання універсального дизайну в навчанні. Універсальна модель навчання.....	36
https://drive.google.com/file/d/1uGSzCQvcjUzZhJv3iJlTjyoBz67p9WGS/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки</i>	39
3.2. Принципи універсального дизайну в навчанні.....	39
https://drive.google.com/file/d/1wbRJ8kqP3BEmROsXYzO-b9JWUKNlvkda/view?usp=share_link	
<i>Тести для перевірки</i>	41
3.3. Ключові категорії доступності навчального середовища на уроці.....	42
https://drive.google.com/file/d/1cm8551Ah-dY_j1MJh95OfPnmCOdz2Ej1/view?usp=share_link	
<i>Тести для перевірки</i>	46
Підсумковий тест.....	46
 Модуль 4. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	 49
Вступ.....	49
https://drive.google.com/file/d/1Kx03Ua7hGkJfG2xExzeX8UsT7QnpANJo/view?usp=sharing	
4.1. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивного навчання.....	50
https://drive.google.com/file/d/1cbm11r60KtvBa4mKr9kF1JCbYtFa_EFb/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки</i>	52
4.2. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти.....	53
https://drive.google.com/file/d/1lfGPbOw56Cn9vQjaG1NRI2Crc-Bhb2ey/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки</i>	56
4.3. Освітні стратегії інклюзивного дизайну.....	57
https://drive.google.com/file/d/17dwhggGKY4H0_869GXIQnk1ErOYnJEwg/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки</i>	61
Підсумковий тест.....	62

Модуль 5. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	64
Вступ.....	64
https://drive.google.com/file/d/1W06Nvj4Lw2oVTsLWGUPrHqk06RUl_YdA/view?usp=sharing	
5.1. Сучасне освітнє середовище – фундамент в забезпеченні якості освітніх послуг.....	65
https://drive.google.com/file/d/17Z_mi7n1917RNpy2hp6fz76FWW67f5Fi/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки .....</i>	<i>67</i>
5.2. Поняття та принципи універсального дизайну в початковій школі.....	67
https://drive.google.com/file/d/1-t8miB-c90403LEQf3wCqYfXXMFkL2qa/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки .....</i>	<i>69</i>
5.3. Практика застосування універсального дизайну в початковій школі.....	70
https://drive.google.com/file/d/1yhhRwrz58Q2hq1YGVOLxw9JVARsgH3yM/view?usp=sharing	
<i>Тести для перевірки .....</i>	<i>74</i>
Підсумковий тест.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	76

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДБН – державні будівельні норми
ЗДО – заклад дошкільної освіти
ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти
ІКТ – інформаційно-комунікативні технології
ІНП – індивідуальний навчальний план
ІПР – індивідуальна програма розвитку
ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр
КППС – команда психолого-педагогічного супроводу
МГН – маломобільні групи населення
МОН – Міністерство освіти та науки
НУШ – Нова українська школа
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ООП – особливі освітні потреби
ТЗН – технічні засоби навчання
УД – універсальний дизайн
УДН – універсальний дизайн в навчанні
УДО – універсальний дизайн в освіті
УМН – універсальна модель навчання
ЦСР – Цілі сталого розвитку

ВСТУП

Реформування системи освіти в Україні реалізує одну із важливих цілей – «Якісна освіта» в контексті Цілей сталого розвитку, які прийняті усіма країнами світу задля запровадження позитивних змін для людей і планети, визначених на період до 2030 року.

Якість освіти безпосередньо забезпечує головне право на освіту, гарантуючи в Україні створити рівні умови доступу до якісної освіти (Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017р. ст.3).

Впровадження концепції Універсального дизайну в сферу освіти в Україні – є реалізація 4 цілі сталого розвитку «Якісна освіта» і передбачена Законом України «Про освіту». В загальних положеннях розділу I зазначено трактування термінології «Універсальний дизайн у сфері освіти».

Метою посібника «Універсальний дизайн для всіх і кожного» є:

- ознайомити з концептуальними основами універсального дизайну в контексті Цілей сталого розвитку і застосувати визначену категорію (УД) в освітній сфері задля покращення умов якісного освітнього середовища для дітей з різними можливостями;

- поширити та застосувати в практичній діяльності принципи універсального дизайну та стандарти доступності, що забезпечать включення і участь осіб з інвалідністю у всі сфери життєдіяльності суспільства;

- подолати існуючі бар'єри, які заважають або обмежують рівний доступ до послуг і об'єктів, призначених для широкої громадськості.

Проблема підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти до реалізації концепції універсального дизайну є актуальною і необхідною в сучасному світі освітянської спільноти в контексті європейського професіоналізму з метою обізнаності, адаптації та впровадження універсального дизайну в освітню діяльність.

Відповідно до нових професійних ролей педагогів, *ознайомлення з концепцією універсального дизайну* науково-педагогічних, педагогічних працівників та студентів вищих навчальних закладів *допоможе:*

- сформувати компетентності, необхідні для сприйняття, адаптації й впровадження інноваційних технологій та спеціальних методик в роботу з особами з особливими освітніми потребами;

- створити доступне, безпечне, комфортне середовище для всіх учасників освітнього процесу;

- забезпечити реалізацію освітніх проектів національного масштабу, здатність витримувати конкуренцію на європейському і світовому ринку освітніх послуг.

*З повагою до всіх і кожного
Надія Бирко*

Модуль 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

Вступ

https://drive.google.com/file/d/1l1dM9SSyTIOzgRL0XFHt4z_MF86MiPy/view?usp=sharing

1.1. УД в контексті цілей сталого розвитку

https://drive.google.com/file/d/1lr0qe1mqp6XnmsR4beeP2fKrK01Tb_dm/view?usp=sharing

В лекції висвітлюється значення цілей сталого розвитку щодо реалізації концепції універсального дизайну в Україні; сутність і потребу даної концепції для всіх людей на планеті, забезпечуючи повагу до прав кожної особистості; категорії людей, які найбільше потребують впровадження універсального дизайну в усі сфери життєдіяльності

1.2. Принципи УД

<https://drive.google.com/file/d/1W0JkHL5AwM7BznglaZyRE8wXYyU5Jhmz/view?usp=sharing>

В поданій відеолекції висвітлено принципи універсального дизайну задля розуміння повноти й масштабності потреби кожної особистості у впровадженні концепції універсального дизайну. Наведено приклади й сфери застосування елементів універсальності, згідно кожного принципу.

1.3. Сфери фокусування УД

<https://drive.google.com/file/d/1nr3Ai8iPKdLZZ1pfHoxe6rZ4zE48shF/view?usp=sharing>

У відеолекції розповідається про чотири сфери фокусування універсального дизайну: безпечний простір, доступна інформація, зручні предмети, різноманітні послуги.

План

1.1. УД в контексті цілей сталого розвитку.

1.2. Принципи УД.

1.3. Сфери фокусування УД.

1.1. УД в контексті цілей сталого розвитку

15 вересня 2017 року - Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). У доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку.

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ - загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі[80].

ЦСР працюють у дусі партнерства і прагматизму, і спрямовані на правильний вибір з метою стабільного підвищення якості життя для майбутніх поколінь. Вони містять чіткі орієнтири та цільові показники, які всі країни мають запровадити відповідно до власних пріоритетів і екологічних проблем світу загалом. ЦСР є інклюзивним порядком денним. Вони усувають основні причини бідності та об'єднують нас для запровадження позитивних змін для людей і планети.

Глобальні Цілі сталого розвитку були офіційно затверджені на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН в кінці вересня 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку.

Цілі сталого розвитку (ЦСР), яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, встановлюють власні показники розвитку і включають 17 цілей і 169 конкретних завдань:

- Ціль 1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди
- Ціль 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства
- Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці
- Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх
- Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток
- Ціль 6. Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх
- Ціль 7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх
- Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх
- Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям
- Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними
- Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів
- Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва
- Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками
- Ціль 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку
- Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з

опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття

- Ціль 16. Сприяння побудові миротлюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях

- Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку

ЦСР набули чинності у січні 2016 року, і вони лежатимуть в основі політики та фінансування ПРООН протягом наступних 15 років. Практичні результати у досягненні багатьох цілей забезпечили організацію цінним досвідом і експертними знаннями політики, що гарантує виконання цілей, визначених до 2030 року. Але досягнення ЦСР потребує партнерства державних органів, приватного сектора, громадянського суспільства і громадян, завдяки чому прийдешнім поколінням ми залишимо планету у кращому стані.

Впровадження концепції УД є реалізацією 4 цілі сталого розвитку:

«Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» [80].

В Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, за офіційним перекладом надісланим листом Мінсоцполітики від 06.07.2016 року, в ст. 2 подано визначення:

"Універсальний дизайн" означає дизайн предметів, обстановок, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. *"Універсальний дизайн"* не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно.

Універсальний дизайн – стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування. Це економічно ефективний підхід, бо задовольняє потреби всіх користувачів вже на початковому етапі розробки та проектування і виключає майбутні нераціональні витрати. В основі Універсального дизайну – повага до прав людини [35].

Універсальний дизайн не стосується виключно питань інвалідності, це проектування та розробка для всіх людей.

Те, що розроблено *«універсально»* буде працювати для якомога більшої кількості людей.

Універсальний дизайн враховує людське різноманіття.

Універсальний дизайн – дизайн, який можна використовувати всім людям, максимально можливою мірою без необхідної адаптації або спеціалізованого дизайну.

В Законі України "Про освіту" від 5 вересня 2017 року, в ст. 1 № 28 є вживання термінології:

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну

придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [56].

УДО – це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки ширшого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням потреб всіх здобувачів освіти з самого початку.

Це стосується всіх аспектів навчання: програми, навчального плану, оцінки знань, викладання, шкільного дизайну, бібліотеки, спортивних майданчиків, гуртожитків, веб-сайту, інструкцій тощо [4, 7].

УД в освіті:

- Формує філософію освіти, навчального процесу, середовища, яка враховує потреби всіх користувачів.

- Змінює стереотипи і підходи до викладання та навчання.

- Визнає право кожної людини на освіту без будь-яких розмежувань.

- Змінює навчальний процес і середовище, а не учня.

- Підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців.

- Підтримує гнучкість програм, різні навчальні методики та проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб учнів та їх підготовки до опанування матеріалу.

- Вимагає від вчителів, адміністрацій шкіл фахівців розуміння того, яким чином краще інтегрувати нові навчальні методики, допоміжні технології в практику та щоденне функціонування навчального закладу.

- Це гнучкість і пошук альтернативних рішень, процес, який підтримує усіх учнів, які навчаються у загальноосвітньому закладі [4, 7].

Кінцева ціль УДО полягає в ефективному включенні всіх здобувачів до освітнього процесу, в тому числі і здобувачів освіти з інвалідністю.

Концепції УД сприяли такі чинники:

- Збільшення кількості людей з функціональними порушеннями (тимчасовими або постійними) унаслідок Другої світової війни, стихійних лих, екологічних катастроф.

- Тенденція до старіння населення та необхідність ураховувати потреби та функціональні порушення людей похилого віку.

- Більша увага до прав людини з боку держав, бізнесу та неурядових організацій.

Отже, дизайн вулиць, будинків, парків, предметів, одягу, речей, послуг має бути зручним для всіх, незважаючи на:

- вік;

- вагу;

- фізичні обмеження;

- особливості сприйняття;

- вагітність тощо.

Саме в 40–50-ті роки минулого століття були прийняті Загальна декларація прав людини (1948) та Конвенція ООН про захист прав людини і основоположних свобод (1950).

Концепція універсального дизайну виникла в 1970 роках в галузі архітектури і була спрямована на врахування різноманітності людей,

приділяючи особливу увагу включенню і рівності Американський архітектор *Рон Мейс* спільно з групою архітекторів, інженерів та дизайнерів запропонував рішення, що дозволяє зробити середовище безпечним і зручним для всіх – Універсальний Дизайн (Universal Design).

В 1985 році *Мейс* визначив поняття як "проект усіх виробів і сфер, які максимально придатні до використання без попередньої потреби в адаптації чи спеціальності". Вироби, які створенні універсально, користуються найбільшим попитом споживачів, оскільки вони не розраховані на "середнього здорового дорослого", а призначені для всіх, включаючи людей похилого віку, дітей і людей з моторними і сенсорними порушеннями.

Сьогодні універсальний дизайн застосовується в усіх сферах життєдіяльності людини і потрібен усім, а особливо:

- Батькам із малолітніми дітьми.
- Дітям у школах.
- Пацієнтам у лікарнях.
- Дітям до 7-ми років.
- Людям похилого віку.
- Людям з інвалідністю та/або тимчасовими/ постійними функціональними порушеннями (фізичними, розумовими, сенсорними тощо).
- Вагітним жінкам.
- Людям з великою масою тіла.
- Людям низького чи високого зросту.
- Будь-якій людині, якщо в певний період часу вона менш уважна або менш мобільна [20].

На думку розробників, головне в універсальному дизайні: все те, що проектується і виробляється, має бути таким, щоб цим повною мірою могла скористатися КОЖНА людина.

Тести для перевірки:

1. ***Скільки Цілей Сталого розвитку визначила для себе Україна ?***
  - а) 12;
  - б) 15;
  - в) 17.

2. ***Кого вважають основоположником концепції універсального дизайну?***
  - а) Мейс;
  - б) Браун;
  - в) Норман.

3. ***До маломобільних груп населення відносять:***
  - а) батьки з дітьми на візках;
  - б) чоловіки з валізами;
  - в) підлітки.

1.2. Принципи універсального дизайну.

У 1997 році в Університеті Північної Кароліни в США було розроблено сім принципів універсального дизайну, завдяки яким речі, простір, послуги, взаємодія між людьми стають зручними, безпечними, доступними:

1. Рівність та доступність використання
2. Гнучкість використання
3. Простота й інтуїтивність використання
4. Доступно викладена інформація
5. Терпимість до помилок
6. Малі фізичні зусилля
7. Наявність необхідного розміру, місця, простору.

Розглянемо усі 7 принципів УД:

1. Рівноправність та доступність використання

Універсальний дизайн має бути зручним для людей із різними можливостями. Він не наголошує на особливостях окремих груп людей, а робить простір, середовище чи послуги максимально зручними для всіх.

Що означає:

- Дизайн забезпечує рівні умови користування для всіх і завжди, коли це можливо. Якщо неможливо, то треба подбати про створення альтернативного варіанту.
- Дизайн уникає будь-якого виокремлення чи «навішування ярликів».
- Дизайн передбачає безпеку, надійність та недоторканість особистого життя.
- Дизайн є зручним та привабливим для всіх користувачів.

Де застосовують:

- Відсутність сходів до будівлі – один плаский вхід для всіх.
- Вхід із розсувними дверима в супермаркетах, аеропортах, лікарнях та інших установах комерційного і громадського призначення.
- Навчальні матеріали, які враховують можливості різних дітей.
- Інформація в доступних форматах на веб-сайтах компаній та організацій, якою зможуть скористатися різні клієнти.
- Поручні різних рівнів у транспорті.
- Стійки різної висоти для клієнтів банку; розташування банкоматів на висоті, доступній для кожної людини, у тому числі для тих, хто пересувається в інвалідному візку.
- Титування або переклад на жестову мову новин та інформаційних повідомлень.
- Можливість вибрати дитяче, вегетаріанське, халяльне або кошерне меню під час авіаперельоту, відвідування конференції, семінару та ін.

2. Гнучкість у використанні

Дизайн повинен мати можливість індивідуальних налаштувань та відповідати різним уподобанням і можливостям користувачів.

Що означає:

- Дизайн враховує потреби та можливості різних користувачів.
- Користувач самостійно обирає, в який спосіб скористатися послугою чи товаром.

- Дизайн враховує, що виробом може користуватися лівша.

Де застосовують:

- Ручка важільного типу на дверях, що є максимально зручною для більшості людей, незважаючи на можливі функціональні обмеження рук.
- Автобус із підйомником або висувним пристроєм для заїзду.
- Обладнання офісних робочих місць (наприклад, стільці, столи, які регулюються за висотою).
- Шкільні парти, які регулюються за висотою.
- Можливість коригувати висоту робочого столу, стільця тощо.
- Різні варіанти входу – сходи, ескалатор, ліфт.
- Можливість придбати речі (одяг, їжу, квиток, ліки тощо) як у точці продажу, так і через Інтернет.

3. Простота та інтуїтивність використання

Дизайн продукту та послуги – простий та інтуїтивно зрозумілий будь-якій особі незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на певний момент.

Що означає:

- Дизайн виробу, конструкції, послуги інтуїтивно зрозумілий та відповідає очікуванням користувачів (наприклад, не потрібно замислюватися, за який поручень взятися в автобусі, оскільки це відбувається інтуїтивно).

- Фокусування уваги користувача на найважливішій інформації.

Де застосовують:

- Різні види піктограм.
- Проста та зрозуміла інструкція щодо користування приладом.
- Карта місцевості, яка є максимально зрозумілою для всіх завдяки використанню піктограм, читабельному шрифту та інтуїтивному упорядкуванню інформації.
- Чіткі та інтуїтивно зрозумілі кнопки управління на виробництві, в готелях, на побутових товарах тощо.
- Оптимальна та зручна розкладка продуктів і товарів у супермаркеті.
- Цінники, які, окрім назви та ціни (великими літерами), також містять зображення товару.

4. Доступно викладена інформація.

Незалежно від можливостей сприйняття або зовнішніх умов користувач отримує необхідну інформацію завдяки дизайну.

Що означає:

- Інформація подана у різний спосіб – візуальний, вербальний, тактильний.

- Найважливіша інформація викладена лаконічно та максимально зрозуміло.

- Необхідна інформація виділена (збільшений шрифт, певний колір).

Де застосовують:

- Контрастні кольори стін та підлоги в приміщенні, які можуть одночасно спрощувати орієнтування та вказувати напрямок до входу або виходу.

- Рухомий рядок на екрані телевізора.

- Зрозумілі піктограми в аеропортах, на залізничних вокзалах, у магазинах.

- Назви вулиць, подані великим шрифтом.

- Інформація про зупинки, що дублюється – усно і на табло у транспорті (якщо людина не чує або їде в навушниках).

- Інформація на веб-сайтах, викладена у доступних форматах (наприклад, новинний портал може дублювати інформацію в текстовому, аудіо- та відеоформатах; веб-сайт може мати опцію зміни розміру шрифту, відключення кольорів зі збереженням чорно-білого формату для створення контрасту тощо).

- Доступна для сприйняття інформація на інформаційних табло, в оголошеннях, на рекламних щитах тощо.

5. Терпимість до помилок

Дизайн має звести до мінімуму можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів.

Що означає:

- Небезпечні елементи ізолюють, вилучають або убезпечують.

- Дизайн застерігає про небезпеку або можливість помилки.

- Якщо користувач зробить помилку, це не викличе шкідливих для його здоров'я наслідків.

- Дизайн перешкоджає можливості несвідомих дій з боку користувачів під час ходьби, користування річчю чи виконання певних завдань.

Де застосовують:

- Підсвічування сходів бажано застосовувати у приватних будівлях та обов'язково використовувати в місцях громадського користування, як-от у кінотеатрі.

- Тротуарна плитка зі спеціальною тактильною поверхнею на перехресті (корисно не тільки для незрячих, а й для людей, які замріялися, переходячи дорогу).

- Тактильна лінія яскравого жовтого кольору, щоб людина не оступилася в метро.

- Неслизька підлога, що мінімізує ризик посковзнутися і впасти.

- При видаленні файлу з комп'ютера програма уточнює, чи дійсно користувач хоче це зробити.

- Неправильне використання предмету не виводить його одразу з ладу (електрочайник не вмикається, якщо в ньому немає води; не до кінця закритий холодильник видає звукове попередження тощо).

- Кольорове маркування на дверях, наприклад, жовта стрічка на скляних дверях (багато людей не помічають скляні двері), а також використання дверей контрастного кольору порівняно зі стінами допомагає зорієнтуватися, особливо людям зі слабим зором.

6. Низький рівень фізичних зусиль

Користування приладом або конструкцією не повинне вимагати від людини великих зусиль. Дизайн не призводить до втоми.

Що означає:

- Користувач максимально ефективно і комфортно користується предметом, докладаючи мінімум зусиль.

- Людина лишається у зручному для неї положенні при користуванні приладом.

- Дизайн мінімізує дії, що повторюються.

- Необхідність використання довготривалого фізичного зусилля зведена до мінімуму.

Де застосовують:

- Двері, що легко відчиняються (наприклад, людина з пакетами покупок легко може відкрити їх ліктем).

- Вмикач на висоті, зручній для кожного, у тому числі для дитини.

- Горизонтальні рухомі доріжки в аеропортах, що полегшують пересування з багажем між терміналами чи в зоні відльоту.

- Лавки в зонах очікування в метро чи на автобусних зупинках, у парках, біля магазинів, аптек тощо.

- Особлива форма кришки пластикової або скляної пляшки, яка робить відкривання більш зручним.

7. Наявність необхідного розміру, місця, простору

Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді тощо, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача.

Що означає:

- Дизайн забезпечує необхідний розмір і простір для зручного доступу та використання продукту/приладу будь-якою людиною незалежно від її зросту, статури чи рухливої активності.

- Важливі елементи є видимими і легкодоступними для будь-якого користувача незалежно від того, стоїть він чи сидить.

- Є достатній простір для використання допоміжних засобів.

Де застосовують:

- Широкий ліфт.

- Широкі автоматичні розсувні двері для проїзду мами чи тата з дитячим візком або людини, яка пересувається в інвалідному візку.

■ Широкі турнікети в метро та в інших громадських місцях є зручними для всіх незалежно від ваги, зросту, наявності широкої валізи, візочка.

■ Достатньо простору в кабінеті лікаря, щоб будь-яка людина змогла пройти медогляд.

■ Достатньо простору в туалетній кабінці.

■ Достатньо широкі проходи в офісних приміщеннях чи банківських установах для безперешкодного пересування різних категорій людей.

■ Достатньо простору в магазинах та кафе для клієнтів, які користуються інвалідними візками, а також родин, які хочуть відпочити з маленькими дітьми [20].

Універсальний дизайн довів свою економічну ефективність: такі приміщення користуються більшим попитом серед всього населення. Вартість проекту на етапі будівництва може зрости на незначні 1-2% або не збільшитися взагалі (наприклад, замість двох входів – зі сходами і пологим заїздом, будується один вхід для всіх).

Універсальний дизайн передбачає створення доступного, безпечного та комфортного середовища, де кожна людина може орієнтуватися і пересуватися самостійно, без допомоги інших.

Тести для перевірки:

1. Хто розробив принципи універсального дизайну?

- а) Дон Норман;
- б) Тім Браун;
- в) Рон Мейс.

2. Який із принципів УД наведено в прикладі: шкільний навчальний процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей учнів; забезпечує гнучку методику навчання, викладання та представлення матеріалу; доступні та гнучкі навчальні плани й програми.

- а) рівноправне використання;
- б) просте та зручне використання;
- в) гнучкість користування.

3. В якому році розроблено сім принципів універсального дизайну?

- а) 1970;
- б) 1950;
- в) 1997.

1.3. Сфери фокусування універсального дизайну

До сфер фокусування УД належать:

- Предмети;
- Простір;
- Інформація;

- Послуги.

Фокусом сфери **предметів** до прикладу можуть бути:

- універсальна тростина, яка розкладається як стілець;
- універсальний розмір м'яча для дітей, що знаходяться на кріслі колісному;
- кольорова клавіатура до комп'ютера для охоплення дітей різних функціональних можливостей;
- регульована піч;
- медичний одяг (халат на запах);
- взуття на липучках;
- гудзики різної форми.

Фокусом сфери **простору** до прикладу можуть бути:

- зонування приміщень, кімнат, класів;
- облаштування універсальних майданчиків для відпочинку;

Фокусом сфери **послуг** до прикладу можуть бути:

- наявність годувального столика в кафе, ресторанах;
- наявність в кімнатах гігієни пеленального столику;
- меню (звичайне, вегетаріанське), різними мовами, в тому числі шрифтом Брайля;
- обслуговуючий персонал, який володіє різними мовами.

Фокусом сфери **інформації** до прикладу можуть бути:

- інформаційні покажчики;
- розмір і колір;
- зрозумілі позначки;
- достатність часу для сприйняття;
- інформаційні стенди (зрозумілість);
- викладення інформації в різний спосіб;
- тактильна книга.

Тести для перевірки:

1. Які способи викладання інформації, згідно універсального дизайну запам'ятали?

- а) усно, письмово;
- б) аудіально, візуально, тактильно;
- в) спрощена мова, жестова мова, аудіодискрипція, титрування.

2. Скільки сфер фокусування універсального дизайну розглянуто?

- а) 4;
- б) 3;
- в) 5.

3. На яких сферах життєдіяльності сфокусований універсальний дизайн?

- а) архітектура, послуги, ІКТ, інформація;
- б) предмети, послуги, простір, інформація;
- в) транспорт, торгівля, комунікація.

Підсумковий тест:

1. До якого року визначені завдання Цілей сталого розвитку в Україні?

- а) 2040;
- б) 2022;
- в) 2030.

2. В якому році в Університеті Північної Кароліни в США були розроблені принципи універсального дизайну?

- а) 1997;
- б) 1970;
- в) 1979.

3. До якого принципу універсального дизайну належить такий елемент універсальності, як: рухомий рядок на екрані телевізора?

- а) терпимість до помилок;
- б) доступно викладена інформація;
- в) гнучкість у використанні.

4. До якого принципу універсального дизайну відноситься такий елемент універсальності, як шкільні парти, які регулюються по висоті?

- а) Доступно викладена інформація;
- б) Гнучкість у використанні;
- в) Простота та інтуїтивність використання.

5. Універсальний дизайн – це....

а) це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки ширшого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням потреб всіх учнів з самого початку;

б) загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі;

в) стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування.

6. Яка з Цілей сталого розвитку реалізує впровадження концепції універсального дизайну в Україні?

- а) Ціль 1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди;
- б) Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці;
- в) Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- г) Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.

7. Скільки принципів УД розробив архітектор Рон Меїс?

- а) 5;
- б) 4;
- в) 7;
- г) 6.

8. В яких роках виникла Концепція універсального дизайну в світі?

- а) 1997 р;
- б) 1970 р;
- в) 1950 р.

9. Основними сферами фокусування універсального дизайну є:

- а) транспорт, торгівля, комунікація;
- б) архітектура, послуги, ІКТ, інформація;
- в) предмети, послуги, простір, інформація.

10. Цілі сталого розвитку – це...

- а) дизайн, який можна використовувати всім людям, максимально можливою мірою без необхідної адаптації або спеціалізованого дизайну;
- б) загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всіх людей у світі;
- в) рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг;
- г) відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Питання до форуму Модуль 1:

- 1. Чи є важливою для Вашої сфери життєдіяльності концепція універсального дизайну?
- 2. Що заважає Вам приймати безпечні рішення.

Модуль 2. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ОСВІТІ

Вступ

https://drive.google.com/file/d/1in9OPfhmRUsUMUyKrsZjPGmBNb8firB_/view?usp=sharing

2.1. Поняття та функції УДО

<https://drive.google.com/file/d/1PDxde3iIiAgiKRPB0f85EYj2YzZ86I3r/view?usp=sharing>

У лекції розкрито поняття універсального дизайну в сфері освіти (УДО) на законодавчому рівні, наведено приклади підходу універсальності в Законі України "Про освіту" від 5 вересня 2017 року. Спираючись на статистичні дані, доведено, що впровадження сьогодні УДО - це потреба всіх членів суспільства незалежно від віку, статті, соціального статусу, наявності ООП. Визначено функції універсального дизайну в освіті та запропоновані рекомендації педагогічним працівникам щодо реалізації концепції УДО.

2.2. Принципи УДО

<https://drive.google.com/file/d/1by6ZwiAlQMmdFQ8hzDvoJXh2TSmgGStt/view?usp=sharing>

У відеолекції ми знайомимось з принципами універсального дизайну в освіті в контексті організації сучасного освітнього середовища, реалізуючи Концепцію "Нова українська школа". Показано переваги освітнього процесу з врахуванням принципів УДО, наведено приклади застосування універсального дизайну в сфері освіти.

2.3. Архітектурна доступність закладів освіти

<https://drive.google.com/file/d/1H0I9MeGZ8lat2SukPo6ypBkjot3UDQQ4/view?usp=sharing>

У лекції розкрито поняття доступності й розумного пристосування. Проаналізовано загальні принципи і законодавча база архітектурної доступності освітніх закладів. Визначено ключові якості сучасного освітнього простору та вимоги до архітектурної доступності освітніх закладів. Встановлена пріоритетність критеріїв організації безбар'єрного архітектурного середовища та розкрито поняття "державних будівельних норм" (ДБН) і їх значення сьогодні щодо питань архітектурної доступності освітніх закладів

План

- 2.1. Поняття та функції УДО.
- 2.2. Принципи УДО.
- 2.3. Архітектурна доступність закладів освіти.

2.1. Поняття та функції універсального дизайну в освіті

Реформування системи освіти в Україні реалізує одну із важливих цілей – «Якісна освіта» в контексті Цілей сталого розвитку, які прийняті усіма країнами світу задля запровадження позитивних змін для людей і планети, визначених на період до 2030 року.

Якість освіти безпосередньо забезпечує головне право на освіту, гарантуючи в Україні створити рівні умови доступу до якісної освіти (Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017р. ст.3).

Вольтер в свій час говорив про те, що

«Великими людьми я називаю тільки тих, хто надав великі послуги людству».

Якість освітніх послуг забезпечує така сфера життєдіяльності, як Освіта.

Впровадження Концепції універсального дизайну в сферу освіти в Україні – є реалізація 4 цілі сталого розвитку «Якісна освіта» і передбачена Законом України «Про освіту». В загальних положеннях розділу I зазначено трактування термінології «Універсальний дизайн у сфері освіти».

Поняття «універсального дизайну» закріплено в документах Ради Європи, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй, зокрема у ст. 2 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю:

"Універсальний дизайн" означає дизайн предметів, обстановок, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. "Універсальний дизайн" не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно[35].

Універсальний дизайн у сфері послуг має бути зручним для всіх, незважаючи на:

- вік;
- вагу;
- фізичні обмеження;
- особливості сприйняття;
- вагітність тощо.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, 30-40% людей віком 60-70 років відчують стійкі функціональні порушення опорно-рухової сфери. Для людей віком 75-80 років цей показник становить майже 70%, для старших за 80 років – 100%.

Тобто, універсальний дизайн важливий для всіх членів суспільства незалежно від віку, статті, соціального статусу, наявності ООП. Водночас не варто забувати, що на етапах життя кожен з нас може стати причетним до категорії людей, які потребують універсального дизайну [47, 107].

Проаналізувавши закон України «Про освіту», можна зазначити, що закон враховує концепцію УД для надання якісних освітніх послуг, про це свідчать статті:

Ст.3 Право на освіту

Кожен має право на якісну та доступну освіту.

Ст.6 Засадами державної політики у сфері освіти до принципів освітньої діяльності віднесено:

- Забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;
- Розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з ООП;
- Забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування;
- Свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності.

Принцип *Свободи вибору в освіті* – показує нам підхід універсальності в сфері освіти.

Наприклад: якщо батьки побажають віддати дитину в приватний заклад згідно з власними світоглядними та релігійними переконаннями, держава спрямує туди кошти, виділені на навчання цієї дитини.

Наприклад: також Закон України «Про освіту» вперше запроваджує на законодавчому рівні розмаїття форм здобуття освіти. Законопроект передбачає дистанційну, мережеву, змішану форми здобуття освіти і здобуття освіти в інституціях, екстернатну і сімейну (домашню) форми індивідуальної освіти, педагогічний патронат з належним визнанням результатів такого навчання.

Наприклад: Створення опорних шкіл базового рівня, в яких облаштоване сучасне освітнє середовище згідно принципів універсального дизайну, яке є архітектурно доступним для всіх здобувачів освіти, забезпечено найновішим обладнанням та висококваліфікованими педагогічними кадрами – це теж підхід універсальності [56].

УДО – це врахування потреб усіх здобувачів освіти при створенні навчального плану, програми, при оцінюванні знань, під час вибору методів викладання, при розробці архітектурного дизайну школи або університету, бібліотеки, спортивних майданчиків, гуртожитку, веб-сайтів, посадових інструкцій та навчальних матеріалів тощо[4, 7].

У Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» розроблено формулу Нової школи, однією зі складових якої є Сучасне освітнє середовище, інклюзивна освіта. Чому інклюзивна освіта стоїть поруч із сучасним освітнім середовищем? А тому, що впровадження інклюзивного навчання в заклади освіти, передбачає суттєву підготовку такого середовища, згідно принципів УД, щоб воно стало доступним, комфортним і безпечним для усіх здобувачів освітніх послуг.

Впровадження інклюзивного навчання в Україні сприяло розвитку й поширенню концепції УД в освітній процес, адже реалізація й застосування принципів УД в освітньому процесі, включаючи дітей з ООП сьогодні вкрай необхідна.

Міжнародний консультант з розробки інклюзивної політики та практики з Канади, д-р *Ольга Красюкова-Еннс* зазначала, що

«Освіта має бути доступною для всіх. Не треба навчати дітей з інвалідністю вдома, окремо від усього класу. Це може бути зручно вчителям та навчальним закладам, але ніяк не людям з інвалідністю. До того ж це економічно неефективно. Інклюзивна освіта означає рівне ставлення до всіх».

В Законі України "Про освіту" від 5 вересня 2017 року, в ст. 1 № 28 є вживання термінології:

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [56].

УДО – це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки ширшого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням потреб всіх учнів з самого початку.

Це стосується всіх аспектів навчання: програми, навчального плану, оцінки знань, викладання, шкільного дизайну, бібліотеки, спортивних майданчиків, гуртожитків, веб-сайту, інструкцій тощо [4, 7].

Функції УД в освіті:

- Формує філософію освіти, навчального процесу, середовища, яка враховує потреби всіх користувачів.

- Змінює стереотипи і підходи до викладання та навчання.

- Визнає право кожної людини на освіту без будь-яких розмежувань.

- Змінює навчальний процес і середовище, а не учня.

- Підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців.

- Підтримує гнучкість програм, різні навчальні методики та проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб учнів та їх підготовки до опанування матеріалу.

- Вимагає від вчителів, адміністрацій шкіл фахівців розуміння того, яким чином краще інтегрувати нові навчальні методики, допоміжні технології в практику та щоденне функціонування навчального закладу.

- Це гнучкість і пошук альтернативних рішень, процес, який підтримує усіх учнів, які навчаються у загальноосвітньому закладі [4, 7].

Кінцева ціль УДО полягає в ефективному включенні всіх учнів до навчального процесу, в тому числі і учнів з інвалідністю.

Якщо Ви – працівник освітньої сфери...

Що Ви можете зробити вже сьогодні?:

- Бути уважними до особливостей кожної дитини незалежно від її фізичних можливостей чи інтелектуальних здібностей.

- Цінувати людське різноманіття.

- Дбати про архітектурну доступність навчальних закладів (усувати сходи при вході або створювати зручні пандуси, переводити деякі класи на доступні поверхи, дбати про розмітку та універсальний туалет у школі чи університеті тощо).

- Пам'ятати, що простір в класі має заохочувати до навчання.

- Сприяти інформаційній доступності, впроваджувати різні навчальні матеріали (наприклад, аудіопосібники).

- Використовувати різні методи оцінювання знань, зважаючи на особливості здобувача освіти.

Очікуваний результат – ефективне залучення всіх здобувачів освіти як із інвалідністю, так і без неї.

Універсальний дизайн передбачає створення доступного, безпечного та комфортного середовища, де кожна людина може орієнтуватися і пересуватися самостійно, без допомоги інших.

Тести для перевірки:

1. Хто автор таких слів: «Великими людьми я називаю тільки тих, хто надав великі послуги людству».

- а) Вольтер;
- б) Юнг;
- в) Арістотель.

2. В якому документі вперше в Україні зазначено про універсальний дизайн?

- а) Державні будівельні норми України (2018 рік);
- б) Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року;
- в) Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2010 рік).

3. За статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я 100% людей відчувають стійкі функціональні порушення опорно-рухової сфери у віці?

- а) 60-70 років;
- б) старших за 80 років;
- в) 75-80 років.

2.2. Принципи універсального дизайну в освіті

Реалізуючи Концепцію «Нова українська школа» в Україні, педагоги знайомляться з технологією універсального дизайну вперше, розглядаючи тему «Особливості організації сучасного освітнього середовища».

У контексті організації освітнього середовища до основних принципів універсального дизайну в освіті віднесено:

1. Рівноправне використання:

Універсальний дизайн має бути зручним для людей із різними можливостями. Він не наголошує на особливостях окремих груп людей, а робить простір, середовище чи послуги максимально зручними для всіх.

В УДО:

- Архітектурно доступне, безпечне навчальне середовище.
- Навчальні матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути використані здобувачами з різними функціональними порушеннями.

- Веб-сайт розроблений так, що інформація на ньому доступна для здобувачів освіти з порушеннями зору та слуху.

2. Гнучкість використання:

Дизайн повинен мати можливість індивідуальних налаштувань та відповідати різним уподобанням і можливостям користувачів.

В УДО:

- Навчальний процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей здобувачів.
- Забезпечує гнучку методику навчання, викладання та представлення матеріалу.
- Доступні та гнучкі навчальні плани і програми.
- Демонстрація набутих знань здобувачів у різний спосіб.

3. Просте та зручне використання:

Дизайн продукту та послуги – простий та інтуїтивно зрозумілий будь-якій особі незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на певний момент.

В УДО:

- Навчальні матеріали є простими для використання незалежно від навичок і досвіду здобувачів.
- Лабораторне обладнання з чіткими та інтуїтивно зрозумілими кнопками управління.

4. Сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей:

Незалежно від можливостей сприйняття або зовнішніх умов користувач отримує необхідну інформацію завдяки дизайну.

В УДО:

- Врахування різного впливу шкільного середовища на «сенсорний досвід» дитини.
- Використання кольору, світла, звуків, текстури.
- Легкий доступ до ІКТ.

5. Припустимість помилок:

Дизайн має звести до мінімуму можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів.

В УДО:

- Учні повинні мати вдосталь часу, щоб надати відповідь на завдання.
- Використання навчального програмного забезпечення, яке має вказівки, коли учень робить неправильний вибір.

6. Низький рівень фізичних зусиль:

Користування приладом або конструкцією не повинне вимагати від людини великих зусиль. Дизайн не призводить до втоми.

В УДО:

- Двері, які легко відкривати здобувачам з різними функціональними порушеннями.
- Застосування ергономічних вимог/деталей (наприклад: дверні ручки, меблі).

7. Наявність необхідного розміру і простору:

Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді тощо, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача.

В УДО:

- Здобувачі з різними функціональними порушеннями мають можливість вільного доступу до усіх елементів навчального середовища та вільного переміщення: доступні «робочі» місця; меблі, фурнітура та обладнання, яке підтримує широкий спектр навчання та навчальних методик.
- Вхід до шкільної будівлі має бути один для всіх.
- Можливість регулювання середовища (наприклад, освітлення) для різноманітних потреб здобувачів у навчанні [4, 8].

Якщо ми дотримуємося принципів УДО:

- Ми розуміємо, що кожна людина (дитина) навчається «по-своєму» і сприяємо розвитку сильних сторін і талантів.
- Ми усуваємо бар'єри у системі освіти та системі підтримки.
- Ми цінуємо людське різноманіття.
- Наша діяльність ґрунтується на правах людини і принципах рівності.
- Ми маємо більше шансів надавати підтримку під час навчання тим здобувачам, які мають особливі потреби.

Тести для перевірки:

1. Який розділ для підготовки вчителів НУШ включає поняття універсального дизайну?

- а) особливості організації освітнього середовища: середовище, що належить дітям;*
- б) особливості оцінювання навчальних досягнень;*
- в) співпраця з батьками.*

3. Який принцип універсального дизайну в освіті передбачає: доступні та гнучкі навчальні плани та програми?

- а) просте й зручне використання;*
- б) гнучкість використання;*
- в) рівноправне використання.*

4. Який принцип універсального дизайну в освіті передбачає: навчальні матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути використані здобувачами з різними функціональними порушеннями?

- а) рівноправне використання;
- б) низький рівень фізичних зусиль;
- в) припустимість помилок.

2.3. Архітектурна доступність закладів освіти

Нова школа має стати простором для розвитку особистості, простором навчання, спілкування, взаємодії, спільної діяльності здобувачів, вчителів та місцевої громади.

Нова українська школа – реформа загальної середньої освіти, що запроваджується в Україні, - співзвучна ключовим світовим тенденціям: особистісно орієнтована освіта, дитиноцентризм, компетентісний та діяльнісний підходи, педагогіка партнерства. Ці принципи мають знайти відображення у формуванні освітнього середовища та освітнього простору українських шкіл [1, 5].

Сучасний освітній простір має бути гнучким, наповненим, надихаючим створювати різноманітні можливості для різних видів діяльності, викликати радість, стимулювати фантазію, мотивувати до навчання.

До ключових якостей сучасного освітнього простору, які забезпечують реалізацію сучасних підходів в освіті:

- Цілісність, єдність і впорядкованість предметно-просторового середовища та візуального сприйняття;
- Багатофункціональність, гнучкість та мобільність;
- Вікова відповідальність;
- Персоналізованість, наявність особистого простору;
- Свобода, відкритість сприйняття, креативність;
- Практичність та ергономічність;
- Гармонійність та збалансованість;
- Соціалізація та співпраця [37, 17].

Американський архітектор *Майкл Біднер* у 1970 році висунув ідею про те, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли знімаються довколишні бар'єри – фізичні та ментальні. Він наполягав на новій концепції доступності, яка мала бути широкою і універсальною, тобто охоплювати більшу категорію людей з різними функціональними обмеженнями та задовольняти їхні потреби[20].

Пізніше, *Рон Мейс* вагомий внесок зробив для впровадження принципів УД в усі сфери життєдіяльності[1].

Професор *Губерт Фроєн* визначив універсальний дизайн як засіб формування архітектури свободи й гідності, коли людині не потрібно користуватися чиеюсь допомогою задля здійснення необхідних йому дій.

В Листі МОН №1/9-223 від 05.04.2019 року «Щодо забезпечення доступності закладів освіти осіб з ООП» зазначено, що в рамках Концепції

«Нова Українська школа» наголошено про забезпечення архітектурної доступності закладу освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування [81].

Архітектурно доступні школи – це:

- Забезпечення рівних можливостей у реалізації права на освіту для всіх дітей.

- Врахування потреб всіх користувачів: дітей, вчителів, батьків.
- Підтримка політики, яка сприяє впровадженню інклюзивного навчання.
- Безпечне середовище для всіх дітей та дорослих.
- Покращення функціональності об'єкта для всієї громади.
- На стадії проектування це заощадження коштів до 40% [1].

Доступність — заходи по забезпеченню людей з інвалідністю доступу на рівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включаючи інформаційно - комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих для населення, або, що надаються населенню, як в міських, так і в сільських районах (Конвенція ООН про права інвалідів) [35].

Розумне пристосування — внесення, коли це потрібно, необхідних та доречних модифікацій і коректив, що не стають несумісним чи не виправданим тягарем, задля реалізації чи користування людьми з інвалідністю на рівні з іншими всіма правами людини і основоположними свободами (Конвенція ООН про права інвалідів) [35].

Шкільне середовище має бути доступним і безпечним для всіх учасників освітнього процесу, забезпечуючи їх право на навчання та розвиток у загальноосвітньому просторі. Доступним мають бути як прибудинкова територія, так і приміщення всередині будівлі закладу освіти (коридори, сходи, класні кімнати, актові зали, бібліотека, кабінети, в яких проводяться корекційно-розвиткові заняття, а також спортивна зала та майданчики, їдальня і кабінети адміністрації школи).

Задля організації доступності маломобільних груп населення, вважається доцільною така пріоритетність критеріїв організації безбар'єрного архітектурного середовища:

- фізична доступність;
- безпека;
- інформативність;
- зручність.

Відповідно до частин 6, 7 статті 20 Закону України «Про освіту» будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами [56].

Державні будівельні норми (ДБН) — нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань будівництва та архітектури (Закон України «Про будівельні норми») [50].

Будівельні норми — затверджений суб'єктом нормування підзаконний нормативний акт технічного характеру, що містить обов'язкові вимоги у сфері

будівництва, містобудування та архітектури (Закон України «Про будівельні норми») [50].

З 1 вересня 2018 року набрали чинності нові ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти», затвердженні наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 25.04.2018 №106, які розроблені на заміну ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів» та поширюються на проектування нових і реконструкцію існуючих будинків закладів загальної середньої освіти.

Зазначеними будівельними нормами передбачено обов'язкове проектування інклюзивного освітнього простору для дітей з особливими потребами у закладах освіти, що сприятиме доступності освіти, інтеграції в суспільство та всебічному розвитку дітей з ООП.

Оновлені державні будівельні норми передбачають:

1. Створення комфортних умов для навчання дітей з ООП – проектування класів, навчальних кабінетів, ігрових кімнат, актових та спортивних залів та інших приміщень з урахуванням принципів універсального дизайну;

2. Створення умов для розвитку – проектування додаткових приміщень для проведення корекційно-розвиткових занять;

3. Забезпечення безперешкодного доступу до будинків, приміщень та земельних ділянок – проектування елементів доступності (пандусів, ліфтів, підйомників, спеціальних сходів) [81, 2].

З 1 квітня 2019 року набули чинності нові ДБН щодо доступності – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», затвердженні наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 листопада 2018 року №327. У них наведені всі необхідні технічні характеристики влаштування елементів доступності для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, інтелектуального розвитку та інших маломобільних груп населення. Зокрема, у документі йдеться про влаштування:

- пандусів, спеціальних підйомників та інших засобів доступності для людей з порушеннями опорно-рухового апарату;

- тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць та позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів і аудіопоказчиків для людей з порушенням зору;

- дублювання важливої звукової інформації текстами, організації перекладу жестовою мовою, використання систем звукопідсилення для людей з порушеннями слуху [81, 2-3].

Звертаємо увагу, що ДБН є обов'язковими до виконання нормативними актами, які використовуються під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти.

Відповідно до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст.32), «Про освіту» (ст. 66), «Про загальну середню освіту (ст. 37), «Про дошкільну освіту» (ст. 19) реалізація державної політики у сфері освіти на

відповідній території, забезпечення доступності повної загальної середньої освіти, та забезпечення доступності будівель, споруд і приміщень закладів освіти згідно з ДБН і стандартами належить до компетенції місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування [52; 56; 59, 81].

Питання забезпечення доступності закладів освіти для осіб з ООП перебуває на постійному контролі Кабінету Міністрів України та Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю, потрібно доносити інформацію до керівників закладів освіти та активізувати роботу щодо забезпечення доступності закладів освіти для осіб з ООП, облаштування закладів освіти відповідно до вимог ДБН спеціальними засобами доступу.

Перед впровадженням архітектурної доступності в школі, необхідно дотримуватись трьох правил:

1. *Сприймати* це – бути обізнаним щодо питань інвалідності, інклюзивного навчання, існуючих ДБН, основних принципів доступності та універсального дизайну.

2. *Розуміти* – що означає архітектурна доступність шкіл і для чого це потрібно, а головне – як використовувати принципи доступності та універсального дизайну. Наприклад, «швелерна доступність», пандуси, які не відповідають нормам ДБН, відсутність доступних туалетів шкодять усьому навчальному процесу.

3. *Використовувати* це – щоб кожна дитина та доросла людина могли дістатися до шкільного приміщення (класу) і взаємодіяти з оточенням[3].

Наприклад, діти, які користуються інвалідною коляскою, повинні не тільки мати доступ до класів, але й вільно почувати себе за партою, на шкільному майданчику, в їдальні тощо [1].

Питання архітектурної доступності навчального закладу є складовою процесу інклюзивного навчання і, звичайно, фінансових ресурсів. Безумовно, у кожного суспільства, як і у нас, є вибір вкласти фінансові та людські ресурси в систему освіти дітей з інвалідністю сьогодні або зробити це з часом. Але розглядаючи суспільство як цілісну систему, слід взяти до уваги те, скільки втрачає наша держава, коли вона не забезпечує освіту всім дітям.

Універсальний Дизайн довів свою економічну ефективність: такі приміщення користуються більшим попитом серед всього населення. Вартість проекту на етапі будівництва може зрости на незначні 1-2% або не збільшитися взагалі (наприклад, замість двох входів – зі сходами і пологим заїздом, будується один вхід для всіх).

Тести для перевірки:

1. Хто з науковців визначив універсальний дизайн як засіб формування архітектури свободи і гідності?

а) Майкл Біднер

б) Губерт Фроєн

в) Рон Мейс

2. Державні будівельні норми - це...

а) затверджений суб'єктом нормування підзаконний нормативний акт технічного характеру, що містить обов'язкові вимоги у сфері будівництва, містобудування та архітектури;

б) внесення, коли це потрібно, необхідних та доречних модифікацій і коректив, що не стають несумісним чи не виправданим тягарем, задля реалізації чи користування людьми з інвалідністю на рівні з іншими всіма правами людини і основоположними свободами;

в) нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань будівництва та архітектури.

3. Доступність - це...

а) безпечне середовище для всіх дітей та дорослих;

б) внесення, коли це потрібно, необхідних та доречних модифікацій і коректив, що не стають несумісним чи не виправданим тягарем, задля реалізації чи користування людьми з інвалідністю на рівні з іншими всіма правами людини і основоположними свободами;

в) заходи по забезпеченню людей з інвалідністю доступу на рівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих для населення, або, що надаються населенню, як в міських, так і в сільських районах.

Підсумковий тест

1. Що таке універсальний дизайн в освіті?

а) дизайн, який можна використовувати всім людям, максимально можливою мірою без необхідної адаптації або спеціалізованого дизайну;

б) дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну;

в) загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі.

2. Розумне пристосування – це....

а) заходи по забезпеченню людей з інвалідністю доступу на рівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих для населення, або, що надаються населенню, як в міських, так і в сільських районах;

б) нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань будівництва та архітектури;

в) внесення, коли це потрібно, необхідних та доречних модифікацій і коректив, що не стають несумісним чи не виправданим тягарем, задля реалізації чи користування людьми з інвалідністю на рівні з іншими всіма правами людини і основоположними свободами.

3. Яка з Цілей сталого розвитку реалізує впровадження концепції універсального дизайну в Україні?

- а) Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці;
- б) Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- в) Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.

4. Яка кінцева ціль універсального дизайну в освіті?

- а) сформувати філософію освіти, навчального середовища, яке враховує потреби всіх користувачів;
- б) змінити навчальний процес і середовище;
- в) ефективно включення всіх здобувачів до освітнього процесу, в тому числі й осіб з інвалідністю.

5. Архітектурно доступні школи – це...

- а) школа, яка має ліфт;
- б) гарно оформлений дизайн приміщення;
- в) забезпечення рівних можливостей у реалізації права на освіту для всіх дітей.

6. До якого принципу універсального дизайну в освіті належить приклад: демонстрація набутих знань здобувачами у різний спосіб?

- а) гнучкість використання;
- б) припустимість помилок;
- в) рівноправне використання.

7. Якщо ми дотримуємось принципів універсального дизайну в освіті, ми...

- а) забезпечуємо доступність;
- б) позбуваємось бар'єрів;
- в) усуваємо бар'єри у системі освіти та системі підтримки.

8. Гнучкість і пошук альтернативних рішень – це....

- а) функція універсального дизайну в освіті;
- б) завдання універсального дизайну в освіті;
- в) принцип універсального дизайну в освіті.

9. Чи є підходом універсальності в Законі України «Про освіту» розмаїття форм здобуття освіти?

- а) не знаю;
- б) так;
- в) ні.

10. До ключових якостей сучасного освітнього простору належить:

- а) багатофункціональність, гнучкість та мобільність;*
- б) доступність;
- в) безпека і комфорт.

Питання до форуму Модуль 2:

1. Чи важливий універсальний дизайн в сфері освіти і наскільки?
2. Чи є універсальний дизайн доступним і навпаки: чи може доступний дизайн бути універсальним?

Модуль 3. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В НАВЧАННІ

Вступ

https://drive.google.com/file/d/1t4CuwhVc8JYmcatbIVyahIoHbU-OE-hc/view?usp=share_link

3.1. Основні завдання універсального дизайну в навчанні.

Універсальна модель навчання

<https://drive.google.com/file/d/1uGSzCQvcjUzZhJv3iJlTjyoBz67p9WGS/view?usp=sharing>

У лекції розповідається про те, що освіта сьогодні є однією з найважливіших сфер життєдіяльності сучасної людини, а, отже, повинна забезпечити більшу доступність освітніх послуг, підвищити ефективність навчально-виховного процесу та зробити його цікавішим, враховуючи індивідуальні здібності, навички, потреби та зацікавлення здобувачів освіти.

3.2. Принципи УДН

https://drive.google.com/file/d/1wbRJ8kqP3BEmROsXYzO-b9JWUKNlvkda/view?usp=share_link

У лекції розповідається про три основні принципи універсального дизайну в навчанні, які науковці-дослідники виділили основними в організації навчального процесу: варіативність способів подання навчального матеріалу, диференційованість способів самовираження, варіативність способів залучення до навчальної діяльності.

3.3. Ключові категорії доступності навчального середовища на уроці

https://drive.google.com/file/d/1cm8551Ah-dY_j1MJh95OfPnmCOdz2Ej1/view?usp=share_link

З даної відеолекції ви отримаєте знання щодо п'яти ключових категорій доступності навчального середовища на уроці: фізичного середовища, навчального матеріалу, освітніх ресурсів, методів та прийомів навчання, очікуваних результатів навчання.

План

- 3.1. Основні завдання універсального дизайну в навчанні.
Універсальна модель навчання.
- 3.2. Принципи універсального дизайну в навчанні.
- 3.3. Ключові категорії доступності навчального середовища на уроці.

3.1. Основні завдання універсального дизайну в навчанні.

Універсальна модель навчання.

Освіта є однією з найважливіших сфер життєдіяльності сучасної людини, яка повинна забезпечувати більшу доступність освітніх послуг, підвищити ефективність навчально-виховного процесу та зробити його цікавим, захоплюючим, мотивуючим.

Ідея УД в освіті не є новою, вона давно є невід'ємною складовою роботи кожного майстерного педагога. Її інноваційність полягає у глибшому усвідомленні того, що універсальний підхід до організації навчального матеріалу та вибору методів і прийомів роботи на уроці є винятково ефективнішим і важливішим із погляду задоволення потреб кожного здобувача освіти.

Михайло Светлов зауважує, що

«Справжній учитель – не той, Хто постійно виховує,
а той – Хто допомагає стати самим собою».

В основі Концепції універсального дизайну в навчанні (УДН) перебуває здобувач освіти як особистість із його індивідуальними здібностями, навичками, потребами та зацікавленнями.

Універсальний дизайн в навчанні (УДН) – це підхід до навчання, спрямований на задоволення потреб усіх здобувачів освіти у класі.

Це може бути корисно як для всіх дітей, у тому числі й для дітей, які мають певні проблеми з навчанням.

Основним завданням УДН є: розробити навчальні плани та програми, методи та прийоми навчання, дидактичні матеріали, способи оцінювання навчальних досягнень відповідно до індивідуальних потреб і навчальних стилів кожного здобувача.

Згадаймо, науковці переконані в тому, що існує три домінуючі стилі навчання:

1. *Кінестетико-тактильний (гаптичний)* – ним користуються люди, які краще навчаються, коли рухаються, залучаються до практичної діяльності, досліджують нове, експериментують, тобто вивчають через дотик.

2. *Візуальний (зоровий)* – ним користуються люди, які краще навчаються через малюнки, схеми, діаграми, що стосуються теми вивчення; менший відсоток серед них віддає перевагу друкованому тексту (тобто вчать через читання).

3. *Аудіальний (слуховий)* – ним користуються люди, які краще навчаються, сприймаючи інформацію на слух, через бесіду, лекцію, часто з фоновим музичним супроводом.

УДН – це насамперед, гнучкість і пошук альтернативних рішень.

Основою УД в навчанні вчителі-практики вважають три основні підходи, суть яких – подолання бар'єрів, властивих освітнім програмам, щоб залучити до освіти усіх дітей.

Що це за підходи?

Це:

1) *Множинні (гнучкі) способи представлення навчального матеріалу;*

Педагог використовує різні засоби, щоб надати всім дітям інформацію, знання. Інформація надається у кількох форматах: пояснення, організовує колективне обговорення, пропонує різні навчальні завдання, акцентуючи на візуальному, аудіальному і кінестетичному способах сприйняття.

2) *Множинні способи представлення результату;*

Діти мають різні можливості для демонстрації набутих знань, умінь і навичок. Педагог використовує різні методи чи способи оцінювання на додаток до звичних письмових контрольних робіт або тесту. Н: вербальні та/або візуальні презентації.

3) *Множинні способи залучення (участі).*

Дають змогу врахувати інтереси всіх дітей, створити для них належні виклики і посилити мотивацію. Педагог має враховувати відмінності між дітьми, зокрема їхні індивідуальні потреби, тип навчання, здібності та інтереси, щоб не лише задовольняти потреби кожної дитини, а й допомагати їм виявити свої сильні сторони і зрозуміти слабкі [47, 111].

Концепцією універсального дизайну для навчання передбачено, що вчитель інтерпретує освітню програму і процес, щоб забезпечити ООП кожної дитини без подальших суттєвих змін.

Прагматичними альтернативами за відсутності універсального дизайну для навчання є адаптація і модифікація освітнього середовища та програми.

Адаптації змінюють характер навчання, не змінюючи суттєво зміст, понятійну сутність освітнього завдання й очікувані результати.

Плануючи адаптації, потрібно враховуючи:

- *зміст* – який матеріал діти мають засвоїти, і як вони отримуватимуть інформацію;

- *процес* – види освітньої діяльності, які виконують діти для засвоєння змісту;

- *результат* – те, що дає дітям змогу застосувати, закріпити, поглибити і вдосконалити набуті знання, уміння, навички;

- *освітнє середовище* – як відбувається робота на уроці, яка психологічна атмосфера на ньому панує [47, 112].

Модифікації змінюють характер навчання, змінюючи зміст або понятійну сутність освітнього завдання та очікувані результати. До модифікацій належать:

- зміна тривалості періоду навчання;
- суттєва зміна освітнього середовища, змісту, ресурсів і матеріалів;
- форми представлення завдань;
- способи оцінювання [47, 112].

Концепція УД спонукала фахівців на розробку так званої *універсальної моделі навчання (УМН)*, спрямованої на створення навчальних програм, що були б гнучкими і враховували б потреби всіх учнів. УМН забезпечує розробку адаптованих навчальних програм на трьох принципах, що відповідають трьом фундаментально важливим компонентам навчання і трьом різним центрам навчання в мозку:

- розпізнавальному;
- стратегічному;
- емоційному.

Існує певна аналогія між УД, універсальною моделлю навчання та диференційованим викладанням: тобто це є технологія поєднання найкращих та

ефективних досягнень для надання підтримки всім, хто різниться своїми потребами, зокрема навчальними.

Тести для перевірки:

1. В основі концепції універсального дизайну в навчанні....?

- а) батьки;
- б) здобувач освіти;
- в) вчитель.

2. Універсальний дизайн в навчанні - це підхід, спрямований на...

- а) задоволення потреб нормотипових здобувачів;
- б) задоволення потреб осіб з особливими освітніми потребами;
- в) задоволення потреб усіх здобувачів у класі.

3. До стилів навчання здобувачів належать:

- а) очний, заочний, дистанційний;
- б) вербальний, невербальний;
- в) кінестетичний, візуальний, аудіальний.

3.2. Принципи універсального дизайну в навчанні.

У світовій педагогічній спільноті дискусії щодо застосування концепції універсального дизайну в освітньому процесі тривали понад 25 років. Відтак, більшість учасників цього обговорення погодили три керівні принципи універсального дизайну в навчанні.

Марта Ніколаєва, експертка ПРООН з універсального дизайну в навчанні, порівнює процес викладання з медициною, стверджуючи про те, що «Вчителювання, так само як і медицина, працює за спеціальним принципом. Якщо у однієї дитини зламана нога, а у іншої болить горло, у третьої – кашель та лікар усім трьом дає сироп від кашлю, в результаті, він допоможе лише одній дитині. Так само працює і навчальний процес. Кожен здобувач має свої потреби, які потрібно врахувати, не ставлячи усіх під одну лінію».

Науковці-дослідники в сфері універсального дизайну, такі як *Р. Зефф*, *Тім Лорман*, *Джоан Деппелер*, *Девід Харві* виокремлюють три основні принципи універсального дизайну в навчанні (в організації навчального процесу):

1. *Варіативність (гнучкість) способів подання навчального матеріалу.* Відповідно до стилів навчання, інформація повинна надаватися в кількох форматах: через пояснення, колективне обговорення, відмінні навчальні завдання, з акцентом на візуальному, аудіальному та кінестетичному способах сприйняття.

2. *Диференційованість способів самовираження.* Здобувачам надаються можливості в різний, прийнятний для них спосіб, демонструвати засвоєні знання, опановані вміння і навички через різні продукти навчальної діяльності. У процесі оцінювання окрім звичних контрольних чи тестів

використовуються різні нетрадиційні методи, які не мусять бути однаковими для всіх. Н: вербальні або візуальні презентації, індивідуальні або групові проекти, письмові контрольні роботи чи тестові завдання і т. д.

3. *Варіативність способів залучення до навчальної діяльності.* Учитель має враховувати відмінності учнів: їх індивідуальні потреби, стилі навчання та мислення, тип інтелекту, здібностей і нахилів, інтересів аби не лише задовольняти їхні навчальні потреби, а й допомогти їм виявляти свої сильні сторони, створювати для дітей належні виклики та підвищувати мотивацію [72, 11-12].

Загальна рекомендація щодо цих трьох принципів полягає в необхідності вибрати цілі, методи, механізми оцінювання та матеріали таким чином, щоб звести до мінімуму існуючі бар'єри і забезпечити максимальну гнучкість.

Із чого варто розпочати, впроваджуючи концепцію універсального дизайну у процес навчання?

Використання УДН в освітній практиці може спочатку забирати багато часу й енергії аби правильно спланувати й організувати процес навчання, але з часом, коли педагог перебудує своє мислення, відбудеться певна автоматизація дій і навчально-виховна робота перетвориться на захопливу подорож, у якій кожен учасник буде активним і зуміє досягти бажаних цілей. Однак, для цього необхідно спочатку вміти правильно організувати свій час і простір, а також завжди дотримуватися правил:

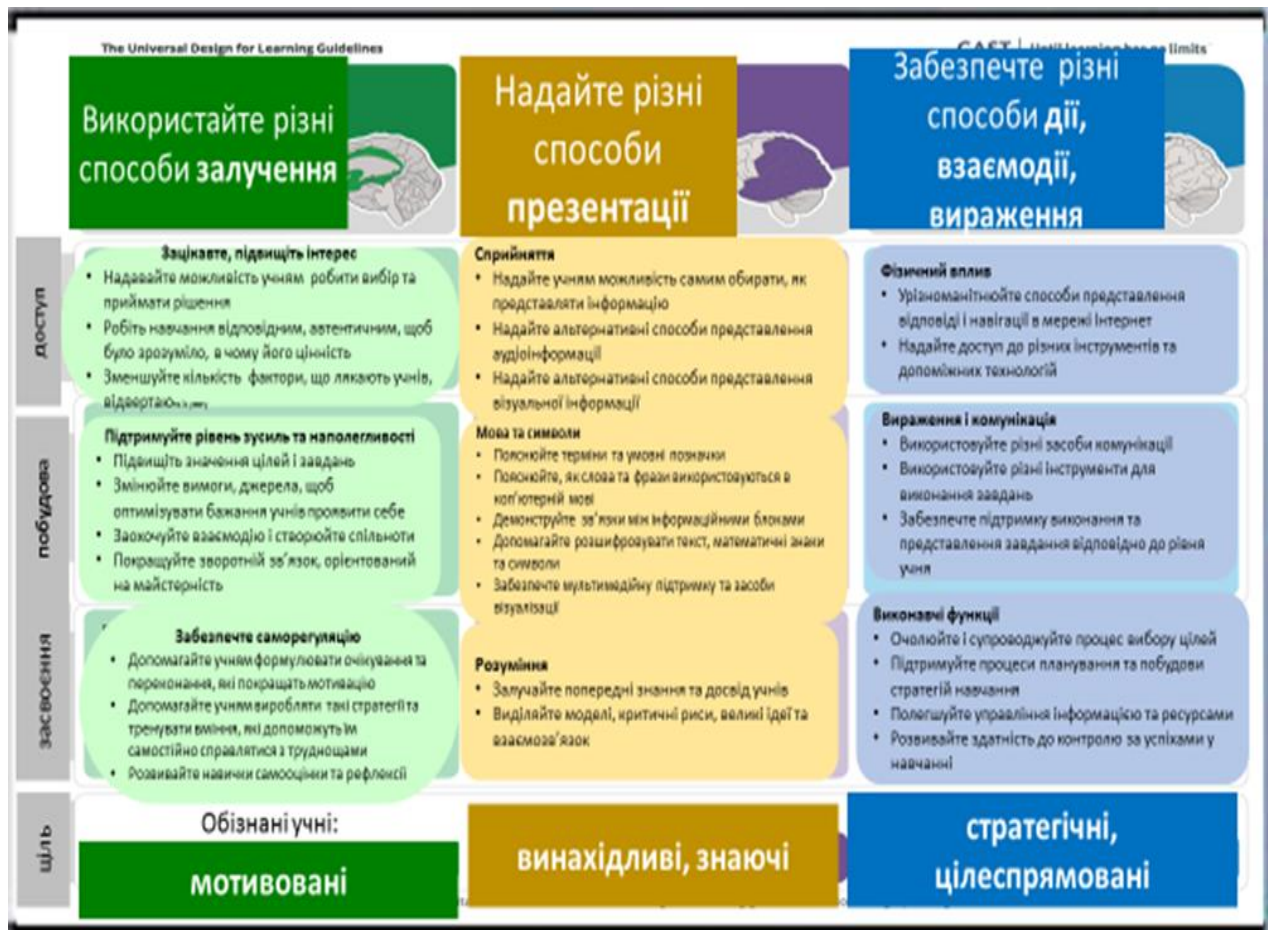
1. Точно визначити труднощі (свої та здобувачів освіти);
2. Завжди ставити чіткі, досяжні цілі (перед собою та перед учасниками);
3. Постійно надавати й отримувати зворотній зв'язок («Оцінку»).

Здобувачі освіти відрізняються по тому, як вони:

- 1.) сприймають інформацію (процес залучення),
- 2.) як вони виражають своє розуміння інформації (презентація),
- 3.) як вони опрацьовують інформацію (вираження).

Вчителі-практики, до прикладу *Джой Лі* зі США переконана, що ефективним є наступна структура способів залучення, презентації та взаємодії.

Таблиця 1

Універсальний дизайн для навчання, це...

- Каркас для вдосконалення / оптимізації навчання для всіх.
- 3 керівних принципи та рекомендації щодо розробки та впровадження - основа способу дії, організації простору та підтримання темпу навчання!
- Забезпечує проектування навчальних цілей, оцінок, методів та матеріалів для задоволення індивідуальних потреб - мінімізує бар'єри.
- Забезпечує гнучкість у тому, як здобувачі отримують доступ до матеріалів, взаємодіють з ними та показують те, що вони знають - при цьому створюючи підтримку та бажання проявити себе.

Тести для перевірки:

1. Скільки принципів універсального дизайну в навчанні?
  - а) 3;
  - б) 7;
  - в) 5.
2. Принцип універсального дизайну в навчанні, суть якого полягає у викладенні інформації з врахуванням стилів навчання учнів (аудіального, кінестетичного, візуального).

- а) варіативність способів подання навчального матеріалу;
- б) диференційованість способів самовираження;
- в) варіативність способів залучення до навчальної діяльності.

3.3 досвіду практиків зарубіжжя, процес сприйняття здобувачами інформації називають...

- а) процес презентування (презентація);
- б) процес залучення;
- в) процес вираження.

3.3. Ключові категорії доступності навчального середовища на уроці.

Створюючи доступність навчального середовища на уроці, провідні західні фахівці (*Т. Лорман, Дж. Деппелер, К. Е. Томлінсон* та ін.), які досліджують особливості організації інклюзивного навчання та диференційованого викладання, зосереджують увагу на п'яти ключових категоріях:

1. Фізичне середовище;
2. Навчальний матеріал;
3. Освітні ресурси;
4. Методи та прийоми навчання;
5. Очікувані результати навчання.

Фізичне середовище.

- Архітектурна доступність.

Класна кімната, як і весь освітній простір повинні бути спроектованими згідно з концепцією універсального дизайну, щоб усі учасники освітнього процесу могли безперешкодно використовувати усі приміщення. Це означає будівництво нових і адаптація вже існуючих освітніх установ згідно з вимогами державних будівельних норм (ДБН, які набрали чинності з 1 квітня 2019 року).

- Модульні меблі (легко пересуваються і трансформуються згідно з потребами різних категорій користувачів);

- Правильне освітлення (загальне та місцеве (додаткове) орієнтоване на людей із різними сенсорними особливостями);

- Інтуїтивно зрозуміле маркування простору (контрастні кольори важливих елементів дизайну (дверей, сходів тощо), наявність позначок-піктограм, які полегшують орієнтування в просторі);

- Технічне устаткування (ліфти, підйомники, автоматизовані двері, дизайн ручок і кранів, аудіовізуальні засоби оповіщення тощо).

Навчальний матеріал.

Під навчальним матеріалом потрібно розуміти весь об'єм інформаційного наповнення навчального процесу (дидактичні матеріали, наочність тощо), що використовується здобувачами для набуття певних знань, умінь і навичок.

Згідно з концепцією УДН, інформаційне наповнення уроку мусить бути варіативним і доступним для сприйняття, засвоєння та відтворення всіма учнями. Це означає, що навчальний матеріал має подаватись у різних формах (відео з субтитрами й аудіодескрипцією; текст із піктограмами, схемами та малюнками; стереометричні моделі, макети тощо) і бути адаптованим для різних рівнів когнітивних і розумових можливостей здобувачів.

Відповідно до вікових категорій здобувачів, у викладанні потрібно користуватися спрощеною мовою, як одним із елементів концепції УД.

Рекомендації, які можна використати щоб підготувати навчальний матеріал:

- Підготуйте більш читабельний варіант тексту:
  - виокремте у ньому важливі моменти,
  - зменшіть обсяг другорядної інформації та спростіть оформлення сторінки,- додайте візуальну опору (малюнки, діаграми, «розумові карти», ілюстрації),
  - використовуйте додаткові письмові опори та підказки;
  - за необхідності, зменшіть обсяг матеріалу у вибраному тексті.
- Підготуйте паралельний варіант тексту, викладений простою мовою (із коротшими реченнями та зрозумілою лексикою).
- Використовуйте окремі частини матеріалу (найважливіші фрагменти чи фрагменти, що відповідають досвіду та зацікавленням учня).
- За наявності, підготуйте копії тексту, надруковані шрифтом Брайля, збільшеним шрифтом або «начитайте» його на аудіоносій.
- Застосовуйте альтернативні матеріали (не слід покладатися винятково на друкований текст; натомість використовуйте моделі, відеофільми, схеми тощо).
- Створюйте нові матеріали.

Освітні ресурси.

До освітніх ресурсів належать зовнішні джерела інформації, що їх можна використати з навчальною метою: бібліотеки, музеї, театри, інтернет.

У сучасному світі великого поширення набули електронні освітні ресурси (Вікіпедія, різноманітні освітні портали), а також педагогічна спільнота та місцеві громади. Кожен вчитель на етапі планування й організації уроку може організувати й залучити максимум корисних освітніх ресурсів, як от:

- Забезпечити додатковий супровід у навчанні (шляхом залучення асистентів вчителя, тьюторів, ровесників, батьків, спеціальних педагогів, психологів, інших фахівців;
- Використовуйте допоміжні технічні засоби (комп'ютери, планшети, засоби розширеної комунікації, відео, аудіо);
- Тісно співпрацюйте з іншими вчителями;
- Налагодьте співпрацю з громадськими організаціями й об'єднаннями, що мають відповідну ресурсну базу і можуть надати суттєву освітню підтримку.

Методи навчання.

Застосування принципів УДН вимагає від учителя гнучкості та варіативності у використанні методів та прийомів навчання, добір яких залежатиме як від індивідуальних потреб і можливостей здобувача, так і від конкретної освітньої ситуації. Однак існують певні закономірності, яких необхідно дотримуватися у практичній роботі зі здобувачами інклюзивного класу:

- Використовуйте моделювання, детальні пояснення і забезпечуйте багато практики.

- Крок за кроком демонструйте приклади та можливості практичного застосування потрібного вміння.

- Перед вивченням теми пояснюйте нову лексику й поняття на конкретних (бажано, життєвих) прикладах.

- Використовуйте рольові ігри та ігрове моделювання.

- Більше взаємодійте з учнями: диференціюйте кількість навчальних завдань для учня, залежно від спроможності їх виконати; створюйте можливості для керованої практики та частіше використовуйте зворотній зв'язок різноманітними способами (бонуси, словесне заохочення, інші системи винагород).

- Частіше хваліть учнів та намагайтеся бути конкретними в своїй похвалі.

- Застосовуйте методики кооперативного навчання та навчання в парі з партнером.

- Використовуйте різні форми роботи – не покладайтесь на пасивне слухання. Враховуйте різні вподобання здобувачів щодо організації навчальної діяльності, в тому числі на основі візуального, аудіального, кінестетичного сприйняття.

- Варіюйте темп викладання: надавайте більше часу для усної відповіді здобувачів; за потреби, скоротіть власні інструкції чи повторіть ключові пункти; переконайтесь у тому, що здобувачам усе зрозуміло.

- Диференціюйте кількість часу на виконання поставленого завдання, відповідно до індивідуальних потреб.

- Ставте більше запитань і диференціюйте рівень їх складності для різних дітей.

- Надавайте дозовані підказки чи опори (метод підтримуючої дії) для легшого віднайдення відповіді.

- Використовуйте різні формати учнівської відповіді (іншими словами, не покладайтесь лише на письмові роботи, а дайте здобувачам можливість продемонструвати набуті знання за допомогою діаграми, аудіозапису, шляхом створення постерів, моделей, відеороликів).

- Під час уроку та даючи д/з, враховуйте особисті зацікавлення та особливі таланти учнів.

- Інтегруйте у навчальну діяльність завдання, спрямовані на формування соціальних навичок, практичних, життєво необхідних і прикладних академічних знань.

- Активно використовуйте в своїй діяльності педагогіку толерантності, партнерства та технологію ненасильницького спілкування.

- Намагайтеся якомога ширше вводити елементи метакогнітивного пізнання та вироблення стратегій розв'язання проблем (Н: «Що допоможе мені в цій ситуації?»; «Як інакше можна вирішити цю проблему?»).

- За можливості, інтегруйте стратегії регулювання власної діяльності (самомоніторинг, самовиправлення, самопідкріплення).

- У процесі оцінювання використовуйте критеріально-співвіднесені завдання та завдання, що передбачають оцінку їх виконання (презентації портфоліо, демонстрації, виставкові моделі тощо).

- Інтегруйте в свою методику навчання елементи прямого спостереження та оцінки.

Очікувані результати навчання.

Коли йдеться про вимоги до результативності навчання, тобто до очікуваного рівня сформованості певних компетенцій (фактично визначених навчальною програмою знань, умінь і навичок), слід пам'ятати, що в цьому аспекті диференціація має неабияке значення. Усім дітям необхідно забезпечувати доступ до таких самих видів діяльності та завдань, проте, рівень очікувань щодо досягнення ними тих чи інших навчальних результатів і міри досягнення цих результатів можна варіювати індивідуально для кожного здобувача. Для цього краще використовувати не тести та письмові контрольні роботи, а завдання відкритого типу, в яких здобувач зможе у зручний для себе спосіб продемонструвати навчальні досягнення.

Н: оцінюючи рівень навчальних досягнень з читання мовчки, одних здобувачів можна попросити виконати тестові завдання, інших – переказати текст або проілюструвати його малюнками чи пантомімою [72, 12-20].

Щоб переконатись, чи застосовуємо ми у викладанні свого предмету принципи універсального дизайну, кожен педагог має дати відповіді на низку наступних запитань:

1. Чи необхідно мати особливі уміння для того, щоб зрозуміти моє завдання? Якщо так, як це можна змінити?

2. Чи намагаюсь я викладати матеріал різними способами, враховуючи індивідуальні стилі навчання кожного здобувача?

3. Чи можу я в якийсь інший (кращий) спосіб допомогти здобувачам продемонструвати їхні знання, уміння та навички?

4. Чи є щось у класній кімнаті, що може негативно впливати на процес засвоєння здобувачами навчального матеріалу (н: нудна атмосфера, погане освітлення, взаємна неповага чи цькування, незручне розташування столів тощо? [72, 20-21].

Тести для перевірки:

1. До ключових категорій доступності навчального середовища на уроці фахівці відносять:

- а) 7 ключових категорій;
- б) 3 ключові категорії;
- в) 5 ключових категорій.

2. До якої категорії доступності навчального середовища на уроці віднесено архітектурну доступність й модульні меблі?

- а) освітні ресурси;
- б) навчальний матеріал;
- в) фізичне середовище.

3. До якої категорії доступності навчального середовища віднесено інформаційне наповнення навчального процесу?

- а) очікувані результати навчання;
- б) навчальний матеріал;
- в) методи та прийоми навчання.

Підсумковий тест:

1. До основних завдань універсального дизайну в навчанні віднесено:

а) ознайомлення слухачів з концептуальними основами універсального дизайну; поширення та застосування в практичній діяльності принципів універсального дизайну та стандартів доступності, що забезпечать включення і участь людей з інвалідністю у всі сфери життєдіяльності суспільства;

б) розробити навчальні плани та програми, методи та прийоми навчання, дидактичні матеріали, способи оцінювання навчальних досягнень відповідно до індивідуальних потреб і навчальних стилів кожного здобувача;

в) подолання існуючих бар'єрів, які заважають або обмежують рівний доступ до послуг і об'єктів, призначених для широкої громадськості.

2. До якої категорії доступності навчального середовища на уроці віднесено використання допоміжних технічних засобів?

- а) навчальний матеріал;
- б) освітні ресурси;
- в) методи навчання.

3. Альтернативами за відсутності універсального дизайну в навчанні є:

- а) спільне викладання;
- б) диференціація викладання;
- в) адаптація й модифікація.

4. Універсальною моделлю навчання вважається така модель навчання, яка....

- а) спрямована на врахування потреб дітей з особливостями у розвитку;
- б) спрямована на врахування потреб нормотипових дітей;
- в) спрямована на створення навчальних програм, що були б гнучкими і враховували б потреби всіх дітей.

5. Універсальна модель навчання – це...

- а) технологія поєднання найкращих та ефективних досягнень для надання підтримки всім, хто різниться своїми потребами, зокрема навчальними;
- б) технологія, за допомогою якої перебувають у безпеці нормотипові здобувачі освітнього процесу;
- в) модель, яка усуває бар'єри для дітей з ООП.

6. Хто вперше виокремив основні принципи універсального дизайну в навчанні?

- а) принципи УДН ще не досліджені;
- б) українські науковці;
- в) зарубіжні науковці-дослідники.

7. До якого принципу універсального дизайну в навчанні віднесено врахування відмінностей здобувачів?

- а) диференційованість способів самовираження;
- б) варіативність (гнучкість) способів подання навчального матеріалу;
- в) варіативність способів залучення до навчальної діяльності.

8. Дотримання якого принципу універсального дизайну в навчанні надає можливість в різний спосіб демонструвати свої знання?

- а) диференційованість способів самовираження;
- б) варіативність способів залучення до навчальної діяльності;
- в) варіативність (гнучкість) способів подання навчального матеріалу.

9. Як західні практики називають процес розуміння інформації здобувачами?

- а) залучення;
- б) вираження;
- в) презентація.

10. До якої категорії доступності навчального середовища належить інтуїтивно зрозуміле маркування простору?

- а) фізичне середовище;
- б) методи та прийоми навчання;
- в) освітні ресурси.

Питання до форуму Модуль 3:

1. Чи важливо сьогодні для кожного сучасного вчителя вибудовувати універсальну модель навчання в роботі із здобувачами освітніх послуг?
2. Наскільки б зросла ефективність освітнього процесу й взаємодія із здобувачами освітніх послуг, дотримуючись принципів універсального дизайну в навчанні ?

Модуль 4. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вступ

<https://drive.google.com/file/d/1Kx03Ua7hGkJfG2xExzeX8UsT7QnpANJo/view?usp=sharing>

4.1. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивного навчання

https://drive.google.com/file/d/1cbm11r60KtvBa4mKr9kF1JCbYtFa_EFb/view?usp=sharing

У відеолекції ви дізнаєтеся про одну з головних демократичних ідей світу, яку відображає концепція інклюзивної освіти; складові інклюзивного навчання, які формують сучасний освітнього простір навчального закладу; ключові аспекти інклюзивного навчання; існуючі сучасні бар'єри щодо осіб з особливими потребами; причини та передумови становлення концепції універсального дизайну та роль даної концепції в життєдіяльності осіб з інвалідністю.

4.2. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти

<https://drive.google.com/file/d/1lfGPbOw56Cn9vQjaG1NRI2Crc-Bhb2ey/view?usp=sharing>

У відеолекції ви дізнаєтесь ознаки сучасного освітнього простору; умови створення та мету успішного інклюзивного середовища; ознаки доступності навчального закладу, ключові категорії доступності навчального середовища на уроці; на якому рівні можливий універсальний дизайн в інклюзивному середовищі; нові Державні будівельні норми доступності інклюзивного середовища.

4.3. Освітні стратегії інклюзивного дизайну

https://drive.google.com/file/d/17dwhggGKY4H0_869GXIQnk1ErOYnJEwg/view?usp=sharing

В поданій лекції ви ознайомитеся з чотирма підходами до змін типової освітньої програми в інклюзивному класі; стратегіями універсального дизайну в інклюзивному середовищі, такими як метод взаємодії мультидисциплінарної команди спеціалістів, методом прямих інструкцій, поведінковим методом, методом інтерактивної взаємодії (взаємонавчання), спільним навчанням різних дітей та іншими прикладами інноваційних стратегій універсального дизайну в інклюзивному середовищі.

План

- 4.1. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивного навчання.
- 4.2. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти.
- 4.3. Освітні стратегії інклюзивного дизайну

4.1. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивного навчання

Україна прийняла принципи інклюзії та інклюзивної освіти, ратифікувавши міжнародні документи.

Інклюзивна освіта – процес укріплення можливостей системи освіти для охоплення всіх учнів. ЮНЕСКО розглядає інклюзію як «динамічний метод позитивного реагування на багатоманітність учнівського контингенту та ставлення до індивідуальних відмінностей не як до проблем, а як до можливостей збагачення навчального процесу[1].

Кожна людина, в тому числі й люди з інвалідністю/особливими потребами, повинні мати можливість користуватися своїм правом на освіту впродовж усього життя. Освіта повинна забезпечувати доступність освітніх послуг.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей світу, ґрунтується на тому, що всі діти – цінні й активні члени суспільства. Тому організація освітнього простору повинна будуватися на таких складових інклюзивного навчання як інклюзивна культура, інклюзивна політика та інклюзивна практика.

Інклюзивна культура несе філософію інклюзивної освіти, будується на інклюзивних цінностях та є загальною для всіх співробітників школи. Спосіб впровадження інклюзивної освіти стає відчутним для всіх учасників співтовариства.

Інклюзивна політика повинна відображати інклюзію у всіх шкільних документах, стратегіях та інституційному розвитку. Документи, розроблені школою, мають передбачати чіткі стратегії розвитку дитини та інклюзивного простору, в якому вона знаходиться.

Інклюзивне навчання ставить серйозні завдання перед освітньою системою і функціонуванням закладу освіти, мобілізує до злагодженості роботи колективу, удосконалення програм і методів навчання, стимулюючи розвиток компетенції вчителів та інших фахівців[47, 14].

В основі концепції інклюзивного навчання покладено ідеологію, яка виключає дискримінацію дітей, забезпечує рівноправне ставлення до всіх людей, але поряд з тим створює особливі умови для дітей, що мають у цьому потребу

Інклюзивне навчання використовує підхід до викладання та навчання, який є більш гнучким для задоволення різних потреб у навчанні «різних» дітей. Якщо викладання та навчання стануть більш ефективним в результаті змін, які впроваджуються інклюзивною освітою, тоді виграють всі діти, а не тільки діти з особливими потребами. Весь підхід в інклюзивному навчанні заснований на правовій ідеології.

В Законі України «Про освіту» до основних термінів віднесено інклюзивне навчання – як система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників[56].

Важливими в розумінні інклюзивного навчання є наступні ключові аспекти:

*Інклюзивне навчання – це процес, який слід розглядати як безперервний пошук кращих способів врахування питань багатоманітності.

*Інклюзивне навчання спрямоване на виявлення й усунення бар'єрів.

*Інклюзивне навчання створює умови для присутності, участі та досягнень усіх здобувачів освіти.

* Інклюзивне навчання вимагає підвищеної уваги до дітей «групи ризику», для яких існує можливість виключення чи низької успішності[4, 11].

Запровадження інклюзивної освіти, закриття державних закладів опіки, залучення людей з інвалідністю до різних сфер життя суспільства породило новий підхід до розуміння інвалідності, людей з ООП, і виникла потреба в різних країнах формування нової політики проектування. Було визначено правові, економічні та соціальні переваги безбар'єрного середовища, яке задовольняло звичайні, повсякденні потреби людей з особливостями. Коли архітектори почали впроваджувати стандарти доступності, стало очевидним, що деякі пристосування чи функції, що були створені як «спеціальні» задовольняли потреби та були зручними й для інших груп населення, хоч і були подекуди естетично непривабливі та економічно затратні.

Стало зрозумілим, що необхідна нова концепція доступного середовища, яка буде універсальною і вийде за рамки доступності для людей з інвалідністю. *Рон Мейс*, американський архітектор, заснував Центр універсального дизайну при Університеті Північної Кароліни, США. Він перший використав термін «універсальний дизайн» та разом з групою архітекторів, дизайнерів, інженерів розробив сім його принципів, які нині застосовуються в різних сферах: архітектури, освіти, медицини, транспорту, інформаційно-комунікативних технологій.

Поштовхом для розвитку концепції універсального дизайну було започаткування «руху за безбар'єрність», який розгорнувся у 1950 роках в США, як відповідь на вимоги ветеранів війни та активістів з інвалідністю щодо створення доступного середовища в сфері освіти, зайнятості, охорони здоров'я, послуг. Доступний дизайн стає умовою забезпечення громадянських прав осіб з інвалідністю та питанням недискримінації цієї групи населення.

В 1960 роках організації людей з інвалідністю почали розробляти нову концепцію інвалідності, яка демонструвала, що багато проблем з'являються не тому, що людина має певні порушення, а як наслідок взаємодії між людьми та бар'єрами, які створює суспільство.

До існуючих *бар'єрів* сьогодні відносять:

- *фізичні*: перешкоди, які існують в будівлях інфраструктур (відсутність пандусів, необладнані туалети).

- *інформаційні*: відсутність субтитрів чи перекладача на жестову мову, дрібний шрифт.

- *інституційні*: невиконання або часткове виконання законів, положень.

- *ментальні*: наші упередження і ставлення[1].

Бар'єром в освіті може бути сама навчальна програма і методи викладання.

Саме з огляду на всі ці події і ставлення до людей з ООП виникає така концепція, як УД, яка сьогодні набирає обертів у сфері освіти.

В Україні увага до концепції УД почала посилюватися після підписання та ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2009 рік).

Універсальний дизайн освіти, чи інклюзивний дизайн – особливий підхід до навчання, який виправляє основний бар'єр у навчанні – негнучких навчальних програм.

Варто зазначити, що універсальний дизайн – це створення особливого освітнього середовища, де кожна людина навчається «по-своєму» і цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень.

Концепція Універсального дизайну виникла в 1970 роках і була спрямована на врахування різноманіття людей, приділяючи особливу увагу залученню і рівності.

«Універсальний дизайн – це дизайн, який можуть використовувати всі люди максимально можливою мірою без необхідної адаптації або спеціального дизайну».

Пояснимо сутність цього визначення:

Універсальний дизайн не стосується виключно питань інвалідності, це проектування та розробка для кожної людини. Але універсальний дизайн не існував би, якби не було інвалідності.

Те, що розроблено *«універсально»* буде працювати для якомога більшої кількості людей, незалежно від рівня мобільності, зору, слуху, знань, психічного стану на всіх етапах людського життя.

«Адаптація» – процес пристосування особи до чогось, з чим вона/він зазвичай взаємодіють.

«Спеціалізований дизайн» – призначений для певних вікових груп, або для задоволення окремої потреби.

Проте, *Рон Мейс* зауважував, що, використовуючи термін *«універсальний»*, ми маємо усвідомлювати, що ніщо не є повністю універсальне, завжди знайдуться люди, які з різних причин не зможуть скористатися певним предметом, як би добре він не був сконструйований. Саме тому універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв та розумних пристосувань.

«Розумне пристосування» означає внесення, у разі потреби, в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що допомагає реалізації прав людини на рівні з іншими.

Тести для перевірки:

1. Інклюзивна культура....

а) *несе філософію інклюзивної освіти, будується на інклюзивних цінностях;*

б) *відображає інклюзію у всіх шкільних документах, стратегіях та інституційному розвитку;*

в) *ставить серйозні завдання перед освітньою системою і функціонуванням закладу освіти, мобілізує до злагодженості роботи колективу.*

2. Інклюзивна політика...

- а) ставить серйозні завдання перед освітньою системою і функціонуванням закладу освіти;
- б) несе філософію інклюзивної освіти, будується на інклюзивних цінностях;
- в) відображає інклюзію у всіх шкільних документах, стратегіях та інституційному розвитку.

3. Інклюзивне навчання - це...

- а) система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;
- б) сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;
- в) дизайн, який можуть використовувати всі люди максимально можливою мірою без необхідної адаптації або спеціального дизайну.

4.2. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти.

Сучасний освітній простір суттєво відрізняється від простору, в якому навчалися ми та наші батьки. Наприклад, його можна охарактеризувати декількома *ключовими ознаками сучасності*, такими як:

- цілісність, єдність і впорядкованість предметно-просторового середовища та візуального сприйняття;
- багатофункціональність, гнучкість та мобільність;
- вікова відповідальність;
- персоналізованість, наявність особистого простору;
- свобода, відкритість сприйняття, креативність;
- практичність та ергономічність;
- гармонійність та збалансованість;
- соціалізація та співпраця[37].

У Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» до компонентів формули нової школи віднесено «Сучасне освітнє середовище, Інклюзивна освіта».

Закон України «Про освіту» дає визначення: Особа з особливими освітніми потребами - особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту[56];

У методичних рекомендаціях щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в ЗЗСО на 2019-2020 рік, у розділі II щодо організації інклюзивного навчання з осіб з особливими освітніми потребами, однією з необхідних умов якісного інклюзивного навчання визначено створення інклюзивного освітнього середовища, а розділ IV присвячений саме такій темі: «Створенню інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти»

До них належать:

Необхідними умовами якісного інклюзивного навчання є:

- визначення особливих освітніх потреб дитини;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- створення інклюзивного освітнього середовища;
- надання освітніх, психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;
- забезпечення здобувачів спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку;
- здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини протягом усього періоду навчання із обов'язковим залученням батьків до освітнього процесу.

Інклюзивне освітнє середовище - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей[56].

Калініченко, Задіранова, Єжова - науковці, які переконані в тому, що метою інклюзивного освітнього середовища – пристосування до потреб дитини, а не навпаки.

Що ж потрібно для організації такого успішного інклюзивного середовища в навчальному закладі?

Учителями-практиками, які сьогодні працюють в інклюзії, було визначено, що для забезпечення умов успішного інклюзивного середовища потрібно врахувати наступні чинники, такі як:

До умов створення успішного інклюзивного середовища віднесено:

1. Доступність.
2. Універсальний дизайн.
3. Державні будівельні норми (ДБН).
4. Створення ресурсних кімнат, медіатек.
5. Навчально-педагогічна підтримка.
6. Забезпечення кабінетами (облаштування).
7. Спеціальне обладнання (лупи, лампи...)
8. Кадрове забезпечення.

Відповідно до пункту 2 ст. 25 Закону України «Про освіту», засновник закладу освіти або уповноважена ним особа забезпечує створення у закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування.

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції «Нова українська школа» є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування.

Детальна інформація щодо забезпечення доступності закладів освіти для осіб з ООП надана у листі МОН від 05.04.2019р. №1/9-223.

Доступність навчального закладу передбачає наступні ознаки, враховуючи особливі потреби кожного здобувача. До них належать:

- Доступні вхідні групи: відсутність сходів, або наявність пандусу (кут нахилу 8%);

- Входи/виходи, двері доступні для проїзду крісла колісного (мін.80 см);
- Відсутність порогів, широкі двері, широкі коридори;
- Доступ до усіх поверхів у приміщенні (ліфти, ескалатори, пандуси тощо);
- Наявність універсальної туалетної kabіни;
- Можливість отримання послуг та комунікацій. Висота розташування 90-120 см.

- Доступна навігація.

Доступність навчального середовища на уроці висвітлено провідними західними фахівцями та зосереджено на п'яти таких ключових категоріях, як:

- Фізичне середовище;
- Навчальний матеріал;
- Освітні ресурси;
- Методи та прийоми навчання;
- Очікувані результати навчання.

Універсальний дизайн у сфері освіти - дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну[56];

В основі концепції УДН - особистість із її індивідуальними здібностями, навичками, потребами та зацікавленнями.

Основним завданням УДН є: розробити навчальні плани та програми, методи та прийоми навчання, дидактичні матеріали, способи оцінювання навчальних досягнень відповідно до індивідуальних потреб і навчальних стилів кожного здобувача освітніх послуг.

Універсальна модель навчання спрямована на створення навчальних програм, які є гнучкими і враховують потреби всіх здобувачів.

Основні принципи універсального дизайну в навчанні:

(Р.Зефф, Тім Лорман, Джоан Денпелер, Девід Харві):

1. Варіативність (гнучкість) способів подання навчального матеріалу.
2. Диференційованість способів самовираження.
3. Варіативність способів залучення до навчальної діяльності.

Універсальний дизайн в інклюзивному середовищі можливий:

- На *фізичному рівні* (доступність пандусів, меблів, правильного освітлення, довіз (шкільний автобус)).

- *Методична доступність* (адаптація розкладу занять, розпорядку дня, адаптація навчальних програм, методика самого вчителя (гнучкість педагога у плануванні і викладанні, комбінуючи принципи навчання)).

- *Поведінковий* (Заміна керуючої функції – на дорадчу, створюючи ситуацію успіху) «Якщо ти подивишся на мене – ти побачиш мою посмішку», «Якщо ти відкриєш підручник – ти зможеш виконати вправу».

- *Технічні засоби навчання* (відповідно до поділу дітей на кінестетів, візуалів, аудіалів).

- *Асестивні технології* (технології, які допомагають швидше адаптуватися до мобільного телефону, підручника...).

Враховуючи підходи УД в навчанні, найважливішим у створенні інклюзивного середовища є пристосування самого навчального середовища до потреб усіх здобувачів освіти, тобто до кожної окремої особистості.

В Україні діють нові ДБН:

ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти», ДБН В.2.2-4:2018 «Будинки і споруди. Заклади дошкільної освіти», ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Ці норми є обов'язковими до виконання під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти[50].

Дотримання вимог архітектурної доступності дозволить створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з ООП на навчання та гармонійний розвиток в освітньому просторі.

Оновлені державні будівельні норми передбачають:

Створення комфортних умов для навчання дітей з ООП – проектування класів, навчальних кабінетів, ігрових кімнат, актових та спортивних залів та інших приміщень з урахуванням принципів універсального дизайну;

- Створення умов для розвитку – проектування додаткових приміщень для проведення корекційно-розвиткових занять;

- Забезпечення безперешкодного доступу до будинків, приміщень та земельних ділянок – проектування елементів доступності (пандусів, ліфтів, підйомників, спеціальних сходів)[50].

Виконуючи умови створення успішного інклюзивного середовища в навчальному закладі, особливо, де є діти, що навчаються на інклюзивній формі навчання, повинні бути обладнанні ресурсна кімната та медіатека.

Ресурсна кімната є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з ООП, приміщення ресурсної кімнати містить навчальну, соціально-побутову, ігрову зони та зону відпочинку. У ресурсних кімнатах діти можуть займатися з корекційними педагогами та іншими фахівцями за власним адаптаційним графіком. Тут діти можуть розвивати життєві навички, вчитися, відпочивати, гратися[27, 82].

Медіатека – це сучасна бібліотека, тобто кімната, наповнена новітніми технологіями, які створюють відповідні умови для навчання дітей з ООП. Вона поділена на зони, в яких є багато полиць з книгами, які можуть використовувати усі діти закладу з ООП, медіатехнічне обладнання, допоміжні технології, які потрібні певним категоріям дітей, розвивальний матеріал, безпечні й комфортні меблі, зона релаксації, іграшки тощо[27, 82].

Тести для перевірки:

1. Метою інклюзивного освітнього середовища науковці окреслюють...

- а) здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини;
- б) пристосування до потреб дитини, а не навпаки;
- в) визначення особливих освітніх потреб дитини.

2. Інклюзивне освітнє середовище- це...

а) надання освітніх, психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;

б) сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

в) сучасний освітній простір, який суттєво відрізняється від простору, в якому навчалися ми та наші батьки.

3. Універсальний дизайн в інклюзивному середовищі можливий:

а) на фізичному і методичному рівнях;

б) на фізичному рівні, методична доступність, поведінковий, ТЗН, асестивні технології;

в) на поведінковому й методичному рівнях, ТЗН.

4.3. Освітні стратегії інклюзивного дизайну.

Універсальний дизайн в навчанні (УДН) є стратегією, що дозволяє сконструювати процес навчання так, щоб усі учні в класі отримували від нього користь. Основною метою УДН є підвищення інклюзивності освітнього середовища шляхом зміщення відповідальності за результат навчання учнів та вчителів, до чийх обов'язків належить організація навчального процесу в найбільш прийнятний для кожної дитини спосіб. Це впровадження умов успішної партнерської взаємодії, толерантного ставлення один до одного в освітньому процесі. Такий підхід кардинально відрізняється від традиційної моделі навчання, в якій учні, котрі не можуть разом із рештою класу засвоїти навчальний матеріал, розглядаються як такі, що не встигають, мають певні відхилення, проблеми чи труднощі.

Під час навчання освітні права та потреби всіх учнів в інклюзивному класі не повинні порушуватися і задовольнятися максимально можливою мірою, саме таким є правильний дизайн уроку.

Існують *чотири підходи до змін типової освітньої програми* в інклюзивному класі. Типову освітню програму або її компоненти, у тому числі очікуванні результати навчання, можна варіювати індивідуально для кожної дитини через об'єднання, розширення, урізноманітнення і вилучення.

Об'єднати – на рівні освітньої програми або навчального плану можна інтегрувати кілька предметів в один. Інтеграція може бути частковою, з відбором зазначених тем. Комбінацію можна реалізувати на рівні компетенцій, навчального матеріалу чи суміжних тем.

Розширити – підхід не передбачає формування додаткових очікуваних результатів чи збільшення обсягу змісту (теми, твору, лінгвістичного матеріалу тощо). Йдеться про застосування допоміжних прийомів чи засобів: малюнки, посилення, вказівки, пояснення тощо. Можуть бути додаткові види діяльності для ознайомлення, практичного застосування, посилення знань.

Урізноманітнити – адаптувати компоненти програми можна, змішуючи чи варіюючи технології навчання. Наприклад, приймаючи рішення адаптувати програму шляхом вилучення певних компонентів, насамперед варто спробувати урізноманітнити освітні технології, а потім, у разі потреби, - вилучити певні компоненти.

Вилучити – трапляється, що розширення чи урізноманітнення недостатньо. Тоді варто застосувати вилучення. Можна видалити компетентності або зміст, які важко засвоюють чи не сприймають діти з ООП. Цей підхід застосовується до навчального плану, з якого можна вилучити шкільні предмети.

Враховуючи керівні принципи універсального дизайну для навчання будь-яке завдання можна підлаштувати до можливостей та ООП дитини[47, 112].

Універсальний дизайн освіти включає і підтримує багато сучасних, заснованих на дослідженнях підходах до навчання, таких як:

- спільне навчання (групова робота);
- диференційоване навчання;
- оцінка, заснована на успішності;
- навчання в процесі реалізації проекту;
- мультисенсорне навчання;
- теорії множинного інтелекту;
- принципи навчання, орієнтовані на здобувача[27, 79].

Враховуючи підходи до змін типової освітньої програми в інклюзивному класі, науковці виділяють ще такі наступні стратегії, як:

Стратегії універсального дизайну:

- Розширення можливостей навчання з використанням різноманітних інноваційних технологій, методів, прийомів таких як Н:(тематичних досліджень, музики, рольових ігор, спільного навчання, практичних занять, екскурсій, запрошених доповідачів, веб-комунікацій) та ін.

- Вибір форм навчання, надаючи можливості для індивідуальної, парної і групової роботи, а також дистанційного.

- Використання різних матеріалів щоб уявити, проілюструвати і закріпити новий навчальний зміст – онлайн ресурси, відео подкасти, PowerPoint презентації, електронні книги.

- Організаційні підказки, довідкова інформація для вивчення нових концепцій з використанням картин, артефактів, відеороликів та інших матеріалів.

- Надання тимчасової підтримки для зменшення складності завдання.

- Надання навчального плану, начерків, резюме, навчальних посібників і копій слайдів PowerPoint.

- Різні інструкції – усно, у письмовій формі, щоб залучати здобувачів візуально.

- Використання слайдів, графіків і діаграм.

- Використання гнучких методів для оцінки, різні способи демонстрації знань здобувачами – візуальні, усні, письмове подання тощо[27, 80].

Універсальний дизайн означає так змінити середовище, підібрати методи і форми роботи, адаптувати до всіх здобувачів освіти, які навчаються в інклюзивному класі, щоб усім було комфортно.

До стратегій навчання в інклюзивному класі, з досвіду США є:

1. *Взаємодія (мультидисциплінарна команда спеціалістів)*

Команда збирається двічі на місяць, виробляють стратегію по розвитку даного здобувача освіти.

Індивідуальна стратегія навчання дитини з ООП.

Відвідування усіх предметів без втрати для себе будь-якого предмету (дисципліни).

До команди супроводу доєднується ще один фахівець (вчитель інформатики, фізкультури...), який допоможе опанувати ту дисципліну, яка є важкою у вивченні за допомогою додаткових технологій, забезпечення...

2. *Метод прямих інструкцій – вказівки дозовані крок за кроком.*

Клас ділиться у групи по 3-4 здобувачі. Вчитель контролює весь процес, даючи вказівки, інструкції, щоб діти могли зробити 1 крок вперед.

Метод працює 20-25 хв, ґрунтується на постійній інтеракції.

1. Дає завдання.

2. Показує приклади як можна виконати це завдання.

3. Просить повторити дітей те, що дослідили.

За 50 років, науковці довели ефективність цього методу, якщо ним правильно користуватися. Принцип групування дітей за однаковим рівнем знань і навичок.

Алгоритм методу:

1. Сцена навчання – ставимо мету досягнення навичок.

2. Активізація знань і навичок того, що дитина знає і вміє.

3. Пояснення нового матеріалу і постановка мети, якої ми хочемо досягти.

- моніторимо,

- оцінюємо чи дитина з нами, чи ми її загубили.

- даємо вказівки, що конкретно потрібно робити, як це робити, виправити, якщо в дитини є ще помилки.

4. Аналіз прогресу здобувачів.

- що вміють, знають.

5. Індивідуальна робота.

Тобто групова робота переходить в індивідуальну.

Цей метод чудово працює на перших етапах навчання в школі.

А далі переходять до більш самостійного навчання.

3. *Метод інтерактивної взаємодії (взаємонавчання).*

Оцінювання дітей рівня знань і поділ на здобувач-вчитель і здобувач-здобувач.

Перші 5 хв. Одна дитина читає іншій, потім 2 хв. вони переказують хто що зрозумів. Наступні 10 хв. вони роблять резюмування тексту по абзацах, як вони зрозуміли. Робота разом протягом 35 хв. діти не почуваються сильний-слабким здобувачем і ще встановлюють дружні стосунки.

4. *Поведінковий метод навчання* – ним послуговується вся школа, а не один клас.

Встановлюються правила в школі, в класі, в коридорі.

Щоб з'ясувати відповідь на питання: В чому полягала причина порушення певних правил? Чому дитина так робить?

Вчителі пояснюють, що так діти привертають до себе увагу, демонструючи «поведінку досягнення» або «поведінку утікача». Тобто вони кричать, б'ють, штовхаються. Робота вчителя спрямована на те, щоб уникнути або запобігти булінгу.

При поведінковому підході трансформують негативну поведінку в позитивну, уникаючи й запобігаючи булінгу.

Замість 1 поганого прояву зробити потрібно 9 позитивних заохочень.

Н: замість, ти не виконав завдання – в тебе гарна зачіска, в тебе класна посмішка, ти класний...

Не даючи негативних оцінок дітям, це в 10 раз ефективніше, ніж зробити зауваження. Потрібно старатись робити позитивні заохочення замість негативної оцінки.

5. *Спільне навчання.*

Однією із успішних стратегій інклюзивного навчання є спільне навчання з врахуванням універсального дизайну, яке дає позитивні результати в освітній діяльності. Воно включає в себе три основних складових технологій:

- спільне планування;
- спільне викладання;
- спільне оцінювання.

І на слайді ми бачимо, які центри кори головного мозку відповідають за кожний структурну складову технології.

Якщо розглянути еволюцію інклюзії, то спільне навчання – це та стратегія в інклюзивному класі, до якої ми прагнемо, адже, це навчання різних дітей, де до кожної дитини буде знайдено підхід, підібрано метод, застосовано технології в освітньому середовищі і буде комфортно усім. І цей шлях, за допомогою інструментів універсального дизайну, має розпочатися саме на етапі планування уроку, а не в процесі нього.

Для того, щоб здійснити перехід з етапу інклюзії до етапу спільного навчання різних дітей в одному класі, нам потрібні такі інструменти системного мислення, як: інформація про здобувача (досягнення/можливості/доступ), технологію спільного викладання і УДО.

Отже, американські практики дають наступні визначення спільного навчання:

Спільне навчання відбувається тоді, коли двоє або більше спеціалістів разом пропонують змістовні вказівки різноманітній, змішаній групі здобувачів, які мають однакові можливості (Friend & Cook).

Два або більше спеціалістів, які мають спільну відповідальність за планування, навчання та оцінювання, які орієнтуються та підтримують специфічні потреби різноманітної групи здобувачів у спільному просторі з метою забезпечення їхніх рівних навчальних досягнень.

Практика спільного викладання, поширена в більшості європейських країн, набула свій розвиток в Україні з початком запровадження концепції інклюзивної освіти, що передбачає спільне навчання всіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами, дітей з інвалідністю та ін.

Спільна робота вчителів в одному класі може принести багато задоволення як педагогам, так і школярам – з'являється більше дорослих, які несуть особисту відповідальність за навчання всіх здобувачів, ретельніше продумуються способи оцінювання, усі діти отримують належну увагу та підтримку в разі потреби.

Основою спільного викладання є загальноосвітня навчальна програма, яку можна видозмінювати відповідно до особливостей розвитку та потреб окремих здобувачів. Хоча ще не всі вчителі готові до спільного викладання, їхнє бажання отримувати позитивні результати у своїй педагогічній діяльності, налаштованість на використання інноваційних підходів спрямовують їх пошуки саме в царину спільного викладання.

Така організація навчання у класі може допомогти педагогам досягти значних результатів, сприятиме прогресивному розвитку кожного здобувача, забезпечить емоційний комфорт як здобувачів, так і вчителів. Утім, як завжди при появі будь-якої нової освітньої інновації, виникає чимало перешкод, зокрема: недостатній рівень підготовки вчителів, відсутність належної підтримки адміністрації навчального закладу, труднощі при розподілі повноважень між учителями та ін.

Сподіваюсь, що ті стратегії, з якими я вас познайомила будуть ефективні у вашій освітній діяльності і принесуть позитивні результати в навчанні дітей з ООП.

Тести для перевірки:

1. Скільки існує підходів щодо зміни типової освітньої програми в інклюзивному класі?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4.

2. Що означає підхід "Об'єднати" при зміні типової освітньої програми в інклюзивному класі?

- а) адаптувати компоненти програми, змішуючи чи варіюючи технології навчання;
- б) інтегрувати кілька предметів в один;
- в) застосувати допоміжні прийоми чи засоби.

3. Що означає підхід "Вилучити" до зміні типової освітньої програми в інклюзивному класі?

- а) видалити компетентності або зміст, які важко засвоюють чи не сприймають діти з ООП;
- б) інтегрувати кілька предметів в один;
- в) адаптувати компоненти програми, змішуючи чи варіюючи технології навчання.

Підсумковий тест:

1. До індикаторів інклюзії належать:

- а) інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, інклюзивна практика;
- б) інклюзивна культура, інклюзивна політика, інклюзивне навчання;
- в) інклюзивна культура, інклюзивна політика, інклюзивна практика.

2. Підхід «розширити» до зміні типової освітньої програми в інклюзивному середовищі означає.....

- а) інтегрувати кілька предметів в один;
- б) застосувати допоміжні прийоми чи засоби;
- в) адаптувати компоненти програми, змішуючи чи варіюючи технології навчання.

3. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей світу -....

- а) всі діти – цінні й активні члени суспільства;
- б) не всі діти цінні й активні члени суспільства;
- в) всі діти, окрім дітей з ООП – цінні й активні члени суспільства.

4. Закон України «Про освіту» подає визначення інклюзивного навчання – як....

- а) як систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;
- б) процес пристосування особи до чогось, з чим вона/він зазвичай взаємодіють;
- в) як дизайн, який можуть використовувати усі люди максимально можливою мірою без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

5. До існуючих бар'єрів по відношенню до осіб з інвалідністю та осіб з ООП сьогодні відносять:

- а) ментальні, інституційні, комунікаційні;
- б) фізичні, інформаційні, ментальні та інституційні;
- в) фізичні, комунікаційні, середовищні.

6. Концепція універсального дизайну виникла в 1970 роках і була спрямована на....

- а) на врахування потреб дітей з ООП;
- б) на врахування різноманіття людей, приділяючи особливу увагу залученню і рівності;
- в) на врахування потреб осіб з інвалідністю та їх доступністю.

7. Інклюзивне освітнє середовище – це....

- а) забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування;
- б) сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;
- в) надання освітніх, психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

8. Метою інклюзивного освітнього середовища є:

- а) визначення особливих освітніх потреб дитини;
- б) пристосування до потреб дитини, а не навпаки;
- в) здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини протягом усього періоду навчання із обов'язковим залученням батьків до освітнього процесу.

9. Методом прямих інструкцій є метод....

- а) вказівок дозованих крок за кроком;
- б) поділу на вчитель-дитина та учень-дитина;
- в) взаємонавчання.

10. Спільне навчання різних дітей включає три основні складові:

- а) спільне планування, спільна мотивація, спільні досягнення;
- б) спільне планування, спільне викладання, спільне оцінювання;
- в) спільні цілі, спільне викладання, спільне оцінювання.

Питання до форуму Модуль 4:

1. Чи потрібен універсальний дизайн в інклюзивному середовищі?
2. Чи є ефективним спільне викладання в інклюзивному класі і чому?

Модуль 5. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Вступ

https://drive.google.com/file/d/1W06Nvj4Lw2oVTsLWGUPrHqk06RUl_YdA/view?usp=sharing

5.1. Сучасне освітнє середовище – фундамент в забезпеченні якості освітніх послуг

https://drive.google.com/file/d/17Z_mI7n1917RNpy2hp6fz76FWW67f5Fi/view?usp=sharing

У відеолекції розглянуто особливості організації сучасного освітнього середовища, яке має стати для всіх учасників освітньої діяльності фундаментом в забезпеченні якості освітніх послуг. Проаналізовано принцип Свободи вибору в освіті, який демонструє підхід універсальності в сфері освіти. Визначено функції та основну мету ефективного освітнього середовища.

5.2. Поняття та принципи УД в початковій школі

<https://drive.google.com/file/d/1-t8miB-c90403LEQf3wCqYfXXMFkL2qa/view?usp=sharing>

Матеріал відеолекції розкриває основні принципи універсального дизайну в початковій школі. А також наведено приклади до кожного принципу універсального дизайну, які варто реалізувати в Новій українській школі.

5.3. Практика застосування універсального дизайну в початковій школі

<https://drive.google.com/file/d/1yhhRwrz58Q2hq1YGVOLxw9JVARsgH3yM/view?usp=sharing>

З відеолекції ви дізнаєтесь про основні аспекти універсального дизайну в початковій школі, на яких варто зосередити свою увагу; про основні принципи універсального дизайну в навчанні, які варто враховувати при плануванні; про структурні елементи універсального дизайну; про правила впровадження концепції універсального дизайну у процес навчання; про деякі практики застосування універсального дизайну в початковій школі.

План

5.1. Сучасне освітнє середовище – фундамент в забезпеченні якості освітніх послуг.

5.2. Поняття та принципи універсального дизайну в початковій школі.

5.3. Практика застосування універсального дизайну в початковій школі.

5.1. Сучасне освітнє середовище – фундамент в забезпеченні якості освітніх послуг.

З реформуванням системи освіти, українська початкова школа постійно оновлюється. Це оновлення має на меті – забезпечення якості освіти здобувачам освітніх послуг, включаючи їх багатоманітність, тобто врахування відмінностей кожного учня.

Якість освіти сьогодні будь-який педагог повинен забезпечувати:

- згідно з 4 Ціллю сталого розвитку;
- згідно з Законом України «Про освіту»,
- згідно «Концептуальних засад реформування середньої школи» і ряду інших важливих документів.

Реалізація «забезпечення якісної освіти в початковій школі» несе за собою ряд функцій педагога, однією з яких є організація освітнього середовища, яке має бути комфортним, безпечним, доступним, враховуючи потреби кожного здобувача освітніх послуг, середовища, що належить дітям.

У «Пораднику для вчителя Нової української школи» йдеться про те, що усі діти заслуговують навчатися в такому середовищі, де забезпечуються їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби (якщо є діти з ООП). У такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми. Таке середовище забезпечує можливості дітям робити власний вибір, можливості для розвитку нових та удосконалення наявних практичних навичок, отримання нових знань, розвитку позитивного ставлення до інших.

Задля успішної й ефективної організації такого освітнього середовища, вчитель початкової школи повинен навчитися впроваджувати концепцію універсального дизайну в освітню діяльність, за допомогою якої майстерність педагога значно зросте й допоможе йому вибудувати свою універсальну модель навчання в роботі з сучасними поколінням школярів.

Ідея УД в освіті не є новою, вона давно є невід'ємною складовою роботи кожного майстерного педагога. Її інноваційність полягає у глибшому усвідомленні того, що універсальний підхід до організації навчального матеріалу та вибору методів і прийомів роботи на уроці є винятково ефективнішим і важливішим із погляду задоволення потреб кожного здобувача освіти.

Слід зазначити, що в епоху пандемії, не тільки потреби здобувачів, а й обставини, які склалися, дали можливість відповідальним вчителям початкової школи організувати ефективне онлайн-навчання для своїх вихованців. Вибір форм навчання – підхід універсального дизайну. Про це свідчить новий закон України «Про освіту», від 5 вересня 2017 року, в якому вперше запроваджено на законодавчому рівні розмаїття форм здобуття освіти[56].

Закон передбачає дистанційну, мережеву, змішану форми здобуття освіти і здобуття освіти в інституціях, екстернатну і сімейну (домашню) форми індивідуальної освіти, педагогічний патронат з належним визнанням результатів такого навчання.

Свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності, підтверджується реалізацією принципу Свободи вибору в освіті – тобто демонструє підхід універсальності в сфері освіти, за яким педагогічна спільнота вимушено спробувала працювати і в епоху пандемії[56].

Отже, Універсальний дизайн в початковій школі – це вже не виклик, а ПОТРЕБА сьогодення!!!

В Законі України "Про освіту" від 5 вересня 2017 року, в ст. 1 № 28 є вживання термінології:

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну[56].

УДО – це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки ширшого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням потреб всіх учнів з самого початку[4, 7].

Це стосується всіх аспектів навчання: програми, навчального плану, оцінки знань, викладання, шкільного дизайну, бібліотеки, спортивних майданчиків, веб-сайту, інструкцій тощо.

Засновником підходу універсальності є *Рон Мейс*, американський архітектор.

Функції УД в освіті:

- Формує філософію освіти, навчального процесу, середовища, яка враховує потреби всіх користувачів.

- Змінює стереотипи і підходи до викладання та навчання.

- Визнає право кожної людини на освіту без будь-яких розмежувань.

- Змінює навчальний процес і середовище, а не здобувача освіти.

- Підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців.

- Підтримує гнучкість програм, різні навчальні методики та проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб здобувачів та їх підготовки до опанування матеріалу.

- Вимагає від вчителів, адміністрацій шкіл фахівців розуміння того, яким чином краще інтегрувати нові навчальні методики, допоміжні технології в практику та щоденне функціонування навчального закладу.

- Це гнучкість і пошук альтернативних рішень, процес, який підтримує усіх здобувачів, які навчаються у загальноосвітньому закладі[4, 7].

Кінцева ціль УДО полягає в ефективному включенні всіх здобувачів до навчального процесу, в тому числі й здобувачів з інвалідністю.

Основною метою ефективного освітнього середовища, за ствердженням окремих сучасних науковців, є пристосування до потреб дитини, а не навпаки.

Тести для перевірки:

1. Якість освіти педагог НУШ повинен забезпечувати згідно з:

- а) Закону України «Про освіту», 4 Ціллю сталого розвитку, «Концептуальних засад реформування середньої школи»;
- б) Конституції України, Закону України «Про освіту», Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів України»;
- в) Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Закону України «Про освіту», Конституції України.

2. Сучасне освітнє середовище повинно забезпечувати такі потреби здобувачів початкової школи:

- а) базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби.
- б) потреби у навчанні, потреби у сні, потреби в дозвіллі;
- в) потреби у вихованні, потреби в харчування, потреби в опіці.

3. Універсальний дизайн в сфері освіти – це...

- а) дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну;
- б) це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки ширшого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням потреб всіх здобувачів з самого початку;
- в) запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими потребами конституційного права на освіту на рівні з іншими особами

5.2. Поняття та принципи універсального дизайну в початковій школі.

Реалізуючи Концепцію «Нова українська школа» в Україні, вчителі початкової школи знайомляться з технологією універсального дизайну вперше, розглядаючи тему «Особливості організації сучасного освітнього середовища».

У контексті організації освітнього середовища до основних принципів універсального дизайну в початковій школі віднесено⁷ принципів УД:

1. Рівноправне використання:

Універсальний дизайн має бути зручним для дітей із різними можливостями і потребами. Він не наголошує на особливостях окремих груп людей, а робить простір, середовище чи послуги максимально зручними для всіх здобувачів освіти.

В НУШ:

- Архітектурно доступне, безпечне навчальне середовище.
- Навчальні матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути використані здобувачами з різними функціональними порушеннями.

- Веб-сайт розроблений так, що інформація на ньому доступна для учнів з порушеннями зору та слуху.

- Можливість вільного вибору інструментів, онлайн-платформ для дистанційного чи змішаного навчання.

2. Гнучкість використання:

Дизайн повинен мати можливість індивідуальних налаштувань та відповідати різним уподобанням і можливостям користувачів.

В НУШ:

- Навчальний процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей здобувачів.

- Забезпечує гнучку методику навчання, викладання та представлення матеріалу.

- Доступні та гнучкі навчальні плани і програми.

- Демонстрація набутих знань здобувачами у різний спосіб.

- Можливість вибирати варіант для виконання завдань.

3. Просте та зручне використання:

Дизайн продукту та послуги – простий та інтуїтивно зрозумілий будь-якому здобувачеві незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на певний момент.

В НУШ:

- Навчальні матеріали є простими для використання незалежно від навичок і досвіду здобувачів.

- Лабораторне обладнання з чіткими та інтуїтивно зрозумілими кнопками управління.

- Простота використання ІКТ дітьми початкової школи в процесі дистанційного та змішаного навчання.

4. Сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей:

Незалежно від можливостей сприйняття або зовнішніх умов користувач отримує необхідну інформацію завдяки дизайну.

В НУШ:

- Врахування різного впливу шкільного середовища на «сенсорний досвід» дитини.

- Використання кольору, світла, звуків, текстури.

- Легкий доступ до ІКТ.

- Використання елементів жестової мови в процесі дистанційного та змішаного навчання.

- Вибір способів та форм представлення інформації, навчального матеріалу (друкований чи цифровий текст, аудіо формат).

5. Припустимість помилок:

Дизайн має звести до мінімуму можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів.

В НУШ:

- Учні повинні мати вдосталь часу, щоб надати відповідь на завдання.
- Використання навчального програмного забезпечення, яке має вказівки/застереження при неправильному виборі здобувачем.
- Використання інструкцій до виконання завдань.

6. Низький рівень фізичних зусиль:

Користування приладом або конструкцією не повинне вимагати від здобувача великих зусиль. Дизайн не призводить до втоми.

В НУШ:

- Двері, які легко відкривати здобувачам з різними функціональними порушеннями.
- Застосування ергономічних вимог/деталей (наприклад: дверні ручки, меблі).
- Обладнання універсальних туалетних кабінок для здобувачів з ООП.

7. Наявність необхідного розміру і простору:

Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді тощо, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача[21].

В НУШ:

- Учні з різними функціональними порушеннями мають можливість вільного доступу до усіх елементів навчального середовища та вільного переміщення: доступні «робочі» місця; меблі, фурнітура та обладнання, яке підтримує широкий спектр навчання та навчальних методик.
- Вхід до шкільної будівлі має бути один для всіх.
- Можливість регулювання середовища (наприклад, освітлення) для різноманітних потреб здобувачів у навчанні.
- Можливість простору для індивідуальної, групової роботи зі здобувачами початкової школи.

Ми розглянули загальні принципи універсального дизайну, які потрібно реалізовувати в будь-якій сфері життєдіяльності, а зокрема, ми навели приклади їх реалізації в сучасному середовищі НУШ.

Тести для перевірки:

1. Хто розробив основні принципи універсального дизайну?

- а) Тім Браун;
- б) Рон Мейс;
- в) Дон Норман.

2. Реалізуючи Концепцію «Нова українська школа» в Україні, вчителі початкової школи знайомляться з технологією універсального дизайну вперше розглядаючи тему:

- а) особливості організації сучасного освітнього середовища;
- б) особливості оцінювання навчальних досягнень здобувачів;
- в) співпраці з батьками.

3. Оберіть принцип універсального дизайну в НУШ за прикладом: «Демонстрація набутих знань здобувачами у різний спосіб».

- а) гнучкість використання;
- б) рівноправне використання;
- в) припустимість помилок.

5.3. Практика застосування універсального дизайну в початковій школі.

Практика універсального дизайну сьогодні потрібна в будь-якому освітньому середовищі: є воно інклюзивним чи ні, значення не має. Покоління сучасних дітей потребує відповідного ставлення, безпечних, комфортних, доступних умов навчання. І освіта гарантує надавати такі якісні освітні послуги кожній дитині починаючи з початкової школи.

Варто зазначити, що науковці вважають універсальний дизайн – це створення особливого освітнього середовища, де кожна дитина навчається «по-своєму» і цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень. В такому освітньому середовищі дуже важлива підтримка педагога або «scaffolding» – термін, який визначив Джером Сеймур Брунер американський психолог і педагог. Термін «підтримка» використовують для опису інструментів, які вчитель надає здобувачам для того, щоб допомагати їм бути успішними при виконанні складних завдань, тобто «scaffolding» в дослівному перекладі означає «будівельні ліси», які в будівництві, як і в навчанні потрібні для того, щоб здобувач справлявся за допомогою підтримки учителя поступово із завданнями самостійно[27, 80].

Універсальний дизайн освітнього процесу в початковій школі охоплює такі аспекти:

- 1. Навчальні плани та програми;
- 2. Методи викладання;
- 3. Оцінювання досягнень здобувачів.

Саме на ці категорії в освітньому процесі варто звернути увагу вчителю початкової школи, впроваджуючи концепцію універсального дизайну, використовуючи гнучкість й альтернативні підходи враховуючи можливості й потреби кожного здобувача освіти.

Існують також принципи універсального дизайну, врахувавши які, педагог-практик зможе задовільнити потреби кожного здобувача початкової школи в

навчальній діяльності під час проведення уроку, тим самим вибудовуючи свою універсальну модель навчання.

Науковці-дослідники в сфері універсального дизайну, такі як *Р. Зефф, Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві* виокремлюють три основні принципи універсального дизайну в навчанні (в організації навчального процесу):

1. *Варіативність (гнучкість) способів подання навчального матеріалу.* Відповідно до стилів навчання, інформація повинна надаватися в кількох форматах: через пояснення, колективне обговорення, відмінні навчальні завдання, з акцентом на візуальному, аудіальному та кінестетичному способах сприйняття.

2. *Диференційованість способів самовираження.* Здобувачам надаються можливості в різний, прийнятний для них спосіб, демонструвати засвоєні знання, опановані вміння і навички через різні продукти навчальної діяльності. У процесі оцінювання окрім звичних контрольних чи тестів використовуються різні нетрадиційні методи, які не мусять бути однаковими для всіх. Н: вербальні або візуальні презентації, індивідуальні або групові проекти, письмові контрольні роботи чи тестові завдання і т. д.

3. *Варіативність способів залучення до навчальної діяльності.* Учитель має враховувати відмінності здобувачів: їх індивідуальні потреби, стилі навчання та мислення, тип інтелекту, здібностей і нахилів, інтересів аби не лише задовольняти їхні навчальні потреби, а й допомогти їм виявляти свої сильні сторони, створювати для дітей належні виклики та підвищувати мотивацію[72, 11-12].

Загальна рекомендація щодо цих трьох принципів полягає в необхідності вибирати цілі, методи, механізми оцінювання та матеріали таким чином, щоб звести до мінімуму існуючі бар'єри і забезпечити максимальну гнучкість.

Спираючись на запропоновані принципи, в початковій школі науковці рекомендують визначати такі структурні елементи універсального дизайну, як:

1. Використання різноманітних методів для представлення інформації та її розуміння;

2. Надання здобувачам альтернативних способів діяти і демонструвати те, що вони знають;

3. Використання інтересів здобувачів, пропонуючи вибір змісту та інструментів;

4. Мотивування здобувачів, пропонуючи регульовані рівні складності.

Із чого варто розпочати, впроваджуючи концепцію універсального дизайну у процес навчання?

Використання УДН в освітній практиці може спочатку забирати багато часу й енергії аби правильно спланувати й організувати процес навчання, але з часом, коли педагог перебудує своє мислення, відбудеться певна автоматизація дій і навчально-виховна робота перетвориться на захопливу подорож, у якій

кожен учасник буде активним і зуміє досягти бажаних цілей. Однак, для цього необхідно спочатку вміти правильно організувати свій час і простір, а також завжди дотримуватися *правил*:

1. Точно визначити труднощі (свої та здобувачів освіти);
2. Завжди ставити чіткі, досяжні цілі (перед собою та перед здобувачами);
3. Постійно надавати й отримувати зворотній зв'язок («Оцінку»).

Впроваджуючи концепцію універсального дизайну, слушно буде зосередитися педагогам на тому, чим відрізняються учні в початковій школі?

А саме:

- 1.) як сприймають інформацію (процес залучення),
- 2.) як вони виражають своє розуміння інформації (презентація),
- 3.) і як вони опрацьовують інформацію (вираження).

Чому так важливий універсальний дизайн для навчання?

Тому, що це...

- Каркас для вдосконалення / оптимізації навчання для всіх.
- 3 керівних принципи та рекомендації щодо розробки та впровадження - основа способу дії, організації простору та підтримання темпу навчання!

- Забезпечує проєктування навчальних цілей, оцінок, методів та матеріалів для задоволення індивідуальних потреб - мінімізує бар'єри.

- Забезпечує гнучкість у тому, як учні отримують доступ до матеріалів, взаємодіють з ними та показують те, що вони знають - при цьому створюючи підтримку та бажання проявити себе.

Якщо ми дотримуємося *принципів універсального дизайну в НУШ*:

- Ми розуміємо, що кожна дитина навчається «по-своєму» і сприяємо розвитку сильних сторін і талантів.

- Ми усуваємо бар'єри у системі освіти та системі підтримки.

- Ми цінуємо людське різноманіття.

- Наша діяльність ґрунтується на правах людини і принципах рівності.

- Ми маємо більше шансів надавати підтримку під час навчання тим здобувачам, які мають особливі потреби, та тим здобувачам, які не встигають за своїми однолітками.

А тепер трішки практики.

Не до кожного вчителя початкової школи прийде здобувач з особливими освітніми потребами, але до кожного вчителя прийде особлива дитина. Її особливість буде проявлятися у стилях спілкування, стилях навчання, індивідуальних потребах, захопленнях, радостях, тощо.

Вчитель-майстер зможе відкрити серця кожної такої дитини, врахувавши підхід універсального дизайну ще на етапі планування до кожного уроку.

Адже, одному школяреві достатньо буде одного пояснення теми уроку, а іншому – в допомогу ще й презентація, відео, аудіозапис, сприйняття дотиком, тощо.

В епоху технологій, педагог може задовільнити потреби кожної дитини, вибудувавши свою універсальну модель навчання в своєму класі. І в допомогу скористатись потрібною технологією на певному етапі уроку.

Чи є у моїх дітей в класі потреби?

І як я їх зможу визначити?

Вправа 1.

Якось вчителька *Кайлі Шварц* дала своїм здобувачам незвичне завдання – доповнити фразу «Я хочу, щоб мій вчитель знав про _____».

Результати були приголомшливими: діти описали як милі дрібниці, так і дійсно складні життєві ситуації, із якими зіштовхуються щодня. Така проста вправа показала, що тільки розуміння потреб інших створює відкрите, безпечне та комфортне середовище для розвитку...

Ще однією з методик визначення потреб у дітей є методика «*Фішбоун*». Кожен учень класу напише свої потреби у навчанні, а вчитель спробує знайти шляхи задоволення потреб дитини, використовуючи стратегії універсального дизайну.

Відповідно до вікових категорій здобувачів, у викладанні потрібно користуватися спрощеною мовою, як одним із елементів концепції універсального дизайну.

Використання спрощеної мови в початковій школі - забезпечення дітей доступністю сприйняття навчального матеріалу, розумінням поданого матеріалу.

Є ряд рекомендацій щодо підготовки й використання навчального матеріалу в освітніх закладах, враховуючи елементи спрощеної мови.

Використання в початковій школі візуальних методів навчання допоможе вчителю підготувати матеріал більш доступним, враховуючи когнітивні особливості сучасного покоління здобувачів та їхні стилі навчання. Нові інформаційно-комунікативні технології допоможуть педагогу подати більше об'єму матеріалу, компактно оформити, він буде легкодоступним, зрозумілим, легкозасвоюваним.

До таких *сучасних методів* можемо віднести:

Арт-скрайбінг, лепбуки, інтелект-карти, буктрейлер, інтерактивні книги та підручники, стрічки часу, хмари слів тощо[27, 85-86].

Універсальний дизайн є особливим підходом до навчання, який мінімізує бар'єри у навчанні і спілкуванні починаючи фізичною доступністю і закінчуючи підходами, способами, методами, технологіями, тощо.

Універсальний дизайн важливий не тільки для осіб з особливими освітніми потребами, але й для більшості здобувачів класу, який забезпечує основу для розроблення широкого спектру навчальних продуктів та довкілля з урахуванням потреб усіх дітей із самого початку.

Тести для перевірки:

1. Термін «Scaffolding» означає:

- а) підтримка здобувачів в освітньому процесі;
- б) підтримка вчителів;
- в) співпраця вчителя й асистента вчителя.

2. Яких принципів універсального дизайну в навчанні варто дотримуватись:

- а) варіативність способів подання навчального матеріалу, диференційованість способів самовираження, варіативність способів залучення до навчальної діяльності;
- б) рівноправність використання, гнучкість використання, простота та інтуїтивність використання;
- в) терпимість до помилок, наявність необхідного розміру та простору, низький рівень фізичних зусиль.

3. Яке завдання дала вчителька Кайлі Шварц своїм учням?

- а) Доповнити фразу: «Я хочу, щоб мій вчитель знав про...»;
- б) Визначити потреби своїх здобувачів за допомогою методики «Фішбоун»;
- в) Переробити текст, використовуючи спрощену мову.

Підсумковий тест:

1. З термінологією «Універсальний дизайн в сфері освіти» нас знайомить:

- а) Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017р.;
- б) Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю;
- в) Закон України «Про загальну середню освіту» 1999р.

2. Підхід універсального дизайну в освіті стосується наступних аспектів:

- а) програми, навчального плану, оцінки знань, викладання, шкільного дизайну, бібліотеки, спортивних майданчиків, веб-сайту, інструкцій;
- б) тільки інклюзивного навчання;
- в) тільки архітектурної доступності.

3. Кінцева ціль універсального дизайну в освіті – це...

- а) ефективне включення всіх учнів до навчального процесу;
- б) включення дітей з ООП в навчальний процес;
- в) виключення з освітнього процесу дітей з ООП.

4. Основною метою ефективного освітнього середовища є:

- а) пристосування до потреб дитини;

- б) пристосування дітей до створених умов;
- в) пристосування до педагогічних форм і методів освітньої діяльності.

5. Скільки принципів УД розробив архітектор Рон Мейс?

- а) 7;
- б) 4;
- в) 5;

6. Оберіть принцип універсального дизайну в НУШ за прикладом: «Навчальні матеріали є простими для використання незалежно від навичок і досвіду здобувачів».

- а) просте та зручне використання;
- б) гнучкість використання;
- в) низький рівень фізичних зусиль.

7. Оберіть принцип універсального дизайну в НУШ за прикладом: «Можливість вибрати варіант виконання завдань».

- а) гнучкість використання;
- б) просте та зручне використання;
- в) рівноправне використання.

8. Методика «Фішбоун» допоможе вчителю початкових класів:

- а) визначити потреби дітей;
- б) визначити рівень знань дітей;
- в) визначити рівень сформованих компетентностей.

9. Використання у своїй діяльності візуальних методів навчання допоможе вчителю початкової школи:

- а) врахувати когнітивні особливості і стилі навчання здобувачів;
- б) підвищити мотивацію здобувачів до навчання;
- в) краще пізнати концепцію універсального дизайну.

10. Головною метою використання спрощеної мови у початковій школі є:

- а) доступність і розуміння сприйняття навчального матеріалу;
- б) можливість бути почутим;
- в) підвищення зацікавленості предметом.

Питання до форуму Модуль 5:

1. Чи потрібно вчителю НУШ така концепція, як універсальний дизайн в сучасному освітньому просторі?
2. Чи полегшить роботу підхід універсальності сучасному педагогові в практичній діяльності?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн: навч.-метод. посіб. Київ, 2013. 128 с.
2. Азін В. Приклади застосування універсального дизайну. URL: <https://www.slideshare.net/undpukraine/ss-56399768>
3. Байда Л. Простір без бар'єрів: як застосовувати в школі принципи універсального дизайну. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-zastosovuvaty-pryntsyipy-universalnogo-dyzajnu-v-shkoli/>
4. Байда Л. Ю Школа для кожного: навч. посіб. Київ, 2015. 60 с.
5. Байда Л. Як застосовувати в школах універсальний дизайн, стандарти доступності й розумне пристосування. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-zastosovuvaty-v-shkolah-universalnyj-dyzajn-standarty-dostupnosti-j-rozumne-prystosuvannya/>
6. Байда Л., Іванова О. Універсальний дизайн в медичних закладах: метод. посіб. / за заг. ред. О. Іванова; ПРООН в Україні, Спільна Програма Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні. Київ: Ваїте, 2019. 56с.
7. Бирко Н.М. Архітектурна доступність закладів освіти – один із шляхів реалізації універсального дизайну. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*: матеріали І всеукр. міждисципл. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 8 квітня 2021р. / упор. З.І. Удич. Тернопіль: ТНПУ, 2021. С. 16-20.
8. Бирко Н.М. Концепція універсального дизайну в освіті. *Освіта Сумщини*. 2019. №3(43). С.15-18.
9. Бирко Н.М. Ненасильницьке спілкування – один із пріоритетних підходів універсального дизайну у викладанні в сучасних закладах освіти //Збірник тез Міжнародного науково-практичного симпозіуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія», 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. С.13-16.
10. Бирко Н.М. Підхід універсального дизайну у викладанні філологічних дисциплін в закладах загальної середньої освіти. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*: зб. наук. праць. 19 берез. 2021р. Хмельницький: Випуск дев'ятий. 2021. С. 32-37.
11. Бирко Н.М. Практикуємо концепцію універсального дизайну через задоволення потреб здобувачів освітніх послуг. Освітній фокус. Хмельницький. 2022. Грудень. №3. С. 2-4.
12. Бирко Н.М. Пріоритетні підходи універсального дизайну //Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 3 (140). Одеса, 2022. С.46-52.
13. Бирко Н.М. Створення інклюзивного освітнього середовища в ЗЗСО. *Шкільна освіта Хмельниччини: психолого-педагогічний супровід модернізаційних процесів*: зб. наук. пр. – Хмельницький : ХОІППО, 2022. С.39-45.
14. Бирко Н.М. Умови створення ефективного інклюзивного освітнього середовища в сучасних закладах освіти. *Здобувач освіти в НУШ: домінанти*

розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: зб. наукових праць за матеріалами роботи всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 15 квітня 2021р. С. 29-35.

15. Бирко Н.М. Універсальний дизайн – одна із дієвих концепцій в роботі вчителя щодо забезпечення індивідуальних потреб учнів. *Нове покоління вчителів для української школи: виклики і досягнення*: зб. тез доповідей всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. Одеської академії неперервної освіти. 30 квітня 2021р. Одеса: Астропринт, 2021. С. 12-15.

16. Бирко Н.М. Універсальний дизайн – потреба та необхідність у забезпеченні якісних освітніх послуг сьогодення. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. у 2 томах. Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. 31 берез.-2 квіт. 2021р. Харків: Мітра, 2021. Т.1. С. 184-188.

17. Бирко Н.М. Універсальний дизайн в навчанні. *Шкільна освіта Хмельниччини: психолого-педагогічний супровід модернізаційних процесів*: зб. наук. пр. Хмельницький : ХОІППО, 2020. С.29-34.

18. Бирко Н.М. Універсальний дизайн в освіті. *Педагогічний вісник Поділля*. 2019. №1. С.13-16.

19. Брем С., Заблоцька К., Іванова О. Як проектування за принципами універсального дизайну може врятувати життя? UR: <https://medium.com/@udukraine>

20. Васюник-Кулієва М. Універсальний дизайн в освіті. URL: <http://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?p=2414>

21. Виртосу І. 7 відповідей про те, що таке універсальний дизайн. URL: <https://nachasi.com/2017/07/04/universal-design/>

Виртосу І., Печончик Т. Універсальний дизайн: практичні поради для кожного. Київ: СГОЛЗІК, 2019. 39 с.

22. Вольфганг Ф.Е. Прейзер, Коридон Г., Сміт. Довідник з універсального дизайну. Нью – Йорк, Чикаго, Сан Франциско, Лісабон, Лондон, Мадрид, Мехіко, Мілан, Нью – Делі, Сан- Хуан, Сеул, Сінгапур, Сідней, Торонто. 2011.

23. Доступність ВЕБ-простору: як та для чого? URL: <https://webaxe.org>
Енн Мейер, Девід Х. Роуз, Девід Гордон. Універсальний дизайн для навчання: Теорія та практика / Universal Design for Learning: Theory & Practice. Wakefield, MA: CAST Professional Publishing. 2014. URL: <http://udltheorypractice.cast.org>

24. Ерік Еггерт, Шаді Абу-Захр. Навчальні посібники призначені для використання різними особами. URL: <https://www.w3.org/WAI/tutorials>

25. Єфімова С. М., Королюк С. В. Лідерство та інклюзивна освіта : навч.- метод. посіб. / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ: ТОВ Плеяди, 2012. 164 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

26. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р. прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/snow/995_015.

27. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ : ТОВ Україна, 2019. 300с.
Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів: навч.-метод. посіб. Київ: Відродження. 2018.150с.
28. Керівні рекомендації для інклюзії: забезпечення доступу до освіти для всіх. ЮНЕСКО. 2008. URL: https://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_der_g_slug/material
29. Колупаєва А. А. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. Київ: ТОВ ВПЦ Літопис-ХХ. 2010. 255с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
30. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ: А. С. К., 2012. 308 с.
31. Колупаєва А.А., Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навч.-метод. посіб. К.: А.С.К., 2012. 192 с. (Інклюзивна освіта).
32. Колупаєва А.А., Наконечна Л.М. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків: Ранок, Кенгуру, 2018. 56 с. (Інклюзивне навчання за нозологіями).
33. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків: Ранок, Кенгуру, 2018. 160с. (Інклюзивна освіта).
34. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Харків: Ранок, Кенгуру. 2018. 112с. (Інклюзивна освіта).
35. Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю від 19.06.2023р. № 995. *Ратифікована Законом № 1767-VI* від 16.12.2009.
36. Конституція України від 01.01.2020р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141.
37. Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір : інформ. посіб. МОН України. Київ, 2019. 255 с.
38. Кравченко Г.Ю., Сіліна Г.О. Інклюзивна освіта. Харків: Ранок, 2014. 144с.
39. Критерії дружнього закладу. Національна Асамблея людей з інвалідністю. URL: <http://ud.org.ua/2017-11-15-14-12-34/anketa-viznachennya-dostupnosti>
40. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: К.-П. НУ ім. І. Огієнка, 2016. 164 с.
41. Овчарук О. В., Малицька І. Д., Іванюк І. В., Гриценчук О. О., Кравчина О. Є., Сороко Н. В. Використання засобів хмаро орієнтованого навчального середовища для розвитку ІК-компетентності вчителів: метод. рекомендації Київ : Літера ЛТД, 2019. 64 с.
42. Олівер М., Морозова Е. Аутизм у дітей и школа: как спланировать дизайн класса, где учатся дети с аутизмом? URL: <https://outfund.ru/dizajn-dlya-detey-s-autizmom-klass-shkola/>

43. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
44. Пащенко О.В., Гриценко І.А., Софій Н.З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: навч.-метод. посібн. Київ: Арт Економі, 2012. 184с.
45. Поліщук П. Анкета визначення доступності будівель та споруд громадського призначення та прилеглої до них території для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. ВП ВГО Генерація Успішної дії.
46. Порадник для учасників інклюзивного процесу Літньої школи інклюзії 2018: Кроки у майбутнє. Івано-Франківськ, 2018. 46с.
47. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ : ТОВ Україна, 2019. 300с.
48. Про UDL. URL: <http://udloncampus.cast.org>
49. Про архітектурну діяльність: Закон України від 13.12.2022р. № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 31. Ст. 246.
50. Про будівельні норми: Закон України від 12.05.2022р. № 2254-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 5. ст.41.
51. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 01.12.2020р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 46. ст.411.
52. Про дошкільну освіту: Закон України від 13.12.2022р. № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 49. ст. 259.
53. Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021р. №957. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* від 06.09.2022р.
54. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН України від 08.06.2018р. № 609.
55. Про методичні рекомендації МОН України: Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації: Лист МОН України від 03.08.2023р. №1/11479-23.
56. Про освіту: Закон України від 04.01.2024. № 2145- VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 38-39. ст. 380.
57. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 19.12.2017р. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 21. ст.252.
58. Про охорону дитинства: Закон України від 05.10.2023р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 30. ст.142.
59. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 01.01.2024р. № 463-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 31. ст. 226.

60. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 0605.2023р. № 103/98 ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1998. № 32. ст. 215.
61. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 01.01.2024р. № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2006. № 2-3. ст.36.
62. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 04.01.2024р. № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2011. № 34. ст.343.
63. Про соціальні послуги: Закон України від 31.12.2023р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2019. № 18. ст.73.
64. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021р. №366-р.
65. Про схвалення рекомендацій щодо викладання інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2023р. №1046-р.
66. Про універсальний дизайн для навчання. URL: <http://udljournal.cast.org>
67. Пруетт С. Доступний дизайн, універсальний дизайн та інші терміни: розбираємося, що до чого / перекл. К. Біловол, Я. Бухта. URL: <https://ud.org.ua/statti/354-dostupnij-dizajn-universalnij-dizajnu-ta-inshi-termini-rozbiraemos-shcho-do-chogo>
68. Ракова Н. Как нам строить город без барьеров? URL: <https://ardexpert.ru/article/2586>
69. Скрипка Н., Грибальський Я., Азін В. Методика проведення аудиту доступності об'єктів, на яких розташовані виборчі дільниці. URL: https://naiu.org.ua/wpcontent/uploads/2020/01/Accessibility_Practices_Guide_UKR.pdf
70. Софій Н.З. Універсальний дизайн в освіті: посіб. Київ: ТОВ Плеяди, 2015. 76с.
71. Створюйте динамічні навчальні середовища з підтримкою UDL. URL: <http://udlstudio.cast.org>
72. Тельна О.А., Маланчій В.О., Дацьо Н.О., Сидорів С.М., Селепій О.Д., Весніна Н.В., Приймак Н.П., Сидорів Л.М. Сходінки інклюзії: наук.-практ. посібник для педагогів, студентів та батьків / за ред. С.М. Сидоріва. Івано-Франківськ, 2019. 155с.
73. Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / пер. з англ. ФО І.С. Парашин. Київ: СПД, 2010. 296 с.
74. Універсальний дизайн для навчання (UDL) як підхід до проектування навчання. URL: <http://udlselfcheck.cast.org>
75. Універсальний дизайн: світ зручний для кожного. Програма розвитку ООН в Україні. URL: <https://www.google.com/search>

76. Чайковський М. Є. Основи фізичної реабілітації: навч.- метод. посіб. Хмельницький: ХІСТ, 2014. 384с.
77. Чайковський М. Є. Створення інклюзивного освітнього простору ВНЗ як концептуальна основа технології соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами: Особлива дитина: навчання і виховання. Київ: Пед. преса, 2015. №4(76). С. 43–52.
78. Чайковський М. Є. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія. Київ: Університет „Україна”, 2019. 460с.
79. Чайковський М. Є., Добровіцька О. О. Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю в інклюзивному освітньому просторі : навч.- метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Університет „Україна”, 2018. 271с.
80. Що таке Цілі сталого розвитку? URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
81. Щодо забезпечення доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами: Лист МОН України від 05.04.2019р. № 1/9-223.
82. Як зробити транспорт доступним? Національна Асамблея людей з інвалідністю. URL: <http://ud.org.ua/2017-11-15-14-12-34/anketa-viznachennya-dostupnosti>
83. Byrko, N. ., Tolchieva, H. ., Babiak, O. ., Zamsha, A. ., Fedorenko, O. ., & Adamiuk, N. . (2021). Formação de professores para implantação de projeto universal em atividades educativas. *Laplage Em Revista*, 7(Extra-D), p.137-149. (Web of Science). <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-D1079p.137-149>
84. International Disability Alliance (IDA). Universal Design for Learning and its Role in Ensuring Access to Inclusive Education for All, 2021. URL: <http://bookbuilder.cast.org>
85. Johnsen, B. H. (in press 2013). A Curricular Approach to Inclusive Education Some Thoughts concerning Practice, Innovation and Research. In L. Igric(Ed.). Department of Special Needs Education, University of Oslo, Norway
86. Mentimeter. URL: <https://www.mentimeter.com/quiz-students>
87. Rose, D. & Meyer, A. Universal Design for Learning. URL: https://lincs.ed.gov/sites/default/files/2_TEAL_UDL.pdf
88. UDL Exchange. URL: <http://udlexchange.cast.org>
89. Universal design (UD). Presentation material by Tom Vavik (2013).
90. Institutt of Design, Oslo School of Architecture and Design, Oslo, Norwa